

De eerste sekse in de derde helft

Een onderzoek naar de invloed van mannelijkheidsnormen op sociale relaties en eenzaamheid van jonge mannen in sportteams

Bram Hart

Studentnummer 1005693

Woordenaantal: 17568

4-7-2022

Begeleider Prof. Dr. Anja Machielse

Meelezer Dr. Caroline Suransky

Universiteit voor Humanistiek

Kromme Nieuwegracht 29

3512HD Utrecht

VOORWOORD

Een keeper is altijd alleen. Deze uitspraak is de titel van het samengestelde boek van keepersverhalen door Erik Brouwer (2006). Van de drieëntwintig jaar die ik voetbal, keep ik er éénentwintig. Misschien niet gek dus dat eenzaamheid in de teamsport mij interesseert; het hoort bij nature bij de rol die ik op het veld vervul. Ook los van mijn positie in het veld voel ik mij in sportteams regelmatig alleen, dit was een belangrijke motivatie voor mij om hier onderzoek naar te gaan doen. Ervaren anderen dit net zo? Hoe werkt dat eigenlijk, onderdeel zijn van een team?

Voordat ik met het onderzoek van start ging ervoer ik nog schroom, maar al snel bleek dat eigenlijk iedere respondent die ik sprak mannelijkheid in sportteams een ontzettend interessant onderwerp vond. Enthousiaste reacties tijdens de interviews werden opgevolgd met gesprekken in de kroeg of in de voetbalkantine. Werd de doelgroep vooraf omschreven als ‘moeilijk toegankelijk’, tijdens het onderzoek bleek het omgekeerde. Nooit had ik durven hopen dat het onderwerp zo zou leven onder jonge mannen.

Binnen een studie gericht op zingeving en humanisering ben ik blij en dankbaar dat ik een thesis heb mogen schrijven die op beide concepten betrekking heeft én mij aan het hart gaat. Ik ben mijn begeleider Anja Machielse enorm dankbaar voor alle moeite en eigen tijd die ze in deze masterthesis heeft gestoken. Meelezer Caroline Suransky ben ik erkentelijk voor de kritische blik op mijn thesis en waardevolle feedback. Ten slotte wil ik alle jonge mannen bedanken, zowel de respondenten als toevallige gesprekspartners, voor de openheid die ze tentoon spreiden over hun eigen ervaringen in de sport. Het was een feest om deze thesis te mogen schrijven.

SAMENVATTING

Sport wordt in Nederland gezien als een belangrijke bron voor sociaal kapitaal. Sport helpt in het ontwikkelen van teamgevoel en om zelfbeheersing te leren, maar kent tegelijkertijd ook een sterkere mannelijkheidsnorm dan de reguliere samenleving. Mannelijkheidsnormen zijn vaak gericht op dominantie, zelfredzaamheid en emotionele controle en uit eerder onderzoek is gebleken dat dit kan leiden tot eenzaamheid. Dit heeft geleid tot de hoofdvraag:

Welke invloed hebben dominante normen over mannelijkheid op de sociale relaties en eenzaamheid van jonge mannen die in teamverband sporten?

Voor het beantwoorden van deze vraag is er gebruik gemaakt van een sociaalwetenschappelijke empirische studie om meer te weten te komen over de ervaring van jonge mannen die sporten in teamverband. Uit de interviews bleek dat er een gedeelde teamnorm aanwezig was, bestaande uit de nadruk op teamgevoel (commitment, trouw) en gedrag (inzet tonen, toegankelijke maar platte communicatie). Verschillen tussen de respondenten werd gevonden in teamsamenstelling en teamdoel, welke bijvoorbeeld de inhoud van de onderlinge gesprekken bepalen. Verder is gevonden dat sporters zich aan de mannelijkheidsnorm binnen het team onttrekken door samen te komen in subgroepjes; binnen deze groepjes bestaat meer ruimte om over het gevoelsleven en zorgen te spreken.

Eenzaamheid bestaat in sportteams wanneer sporters niet mee kunnen gaan in de teamnorm of geen toegang hebben tot een subgroepje. Ten slotte vervult het sportteam voor veel respondenten een zinbehoefte en wordt bewust gekozen voor een sportteam waarin deze norm aanwezig is. De mannelijkheidsnorm binnen de teamsport kan dus worden gezien als zowel een zegen als een vloek. Het is aan de sportvereniging om een ontmoetingsplaats voor teams te faciliteren waar het sociale proces kan plaatsvinden. Een vertrouwenspersoon op de sportclub kan een veilige plaats bieden voor sporters wanneer ze zich niet thuis voelen in het team. Beperkingen van het onderzoek zijn besproken.

INHOUD

_Toc107826362

1	Inleiding	6
1.2	<i>Doel- en vraagstelling</i>	9
1.3	<i>Relevantie van dit onderzoek</i>	10
1.4	<i>Conceptuele definities</i>	11
2	Methode	13
2.1	<i>Literatuurstudie</i>	13
2.2	<i>Empirische studie</i>	14
2.3	<i>Ethische overwegingen</i>	17
2.4	<i>Betrouwbaarheid en validiteit</i>	17
3	Theoretisch kader	19
3.1	<i>Mannelijkheid</i>	19
3.2	<i>De werking van mannelijkheidsnormen</i>	25
3.3	<i>Mannelijkheid in sport</i>	27
3.4	<i>Slot</i>	28
4	Resultaten	30
4.1	<i>Welke invloed hebben de dominante normen over mannelijkheid volgens jonge mannen die sporten in teamverband op hun sociale relaties in het team?</i>	30
4.2	<i>Ervaren jonge mannen die sporten in teamverband gevoelens van eenzaamheid, en in hoeverre hebben deze volgens hen te maken met dominante normen over mannelijkheid in het team?</i>	42
4.3	<i>Welke mogelijkheden zien deze jonge mannen voor de sportvereniging om verbetering in de sociale relaties te brengen?</i>	46
5	Conclusie	48
5.1	<i>Theorie</i>	48
5.2	<i>Empirie</i>	49

5.3	<i>Slot</i>	50
6	Discussie.....	51
6.1	<i>Implicaties voor het kennisdoel</i>	51
6.2	<i>Implicaties voor het praktisch doel</i>	53
6.3	<i>Beperkingen</i>	54
6.4	<i>Aanbevelingen voor vervolgonderzoek</i>	55
7	Referenties.....	56
8	Bijlagen	61
8.1	<i>Codeboom</i>	61
8.2	<i>Codeboom simpel</i>	62
8.3	<i>Uitnodigingsbrief</i>	63
8.4	<i>Informed consentformulier</i>	64
8.5	<i>Interviewgide</i>	65
8.6	<i>Datamanagementplan</i>	67

1 INLEIDING

Eenzaamheid is een groot probleem in Nederland. Over 2020 rapporteerde het RIVM dat 47% van de volwassenen aangaf eenzaam te zijn.¹ De gevolgen van eenzaamheid zijn divers: het RIVM rapporteert een veelvoud aan mogelijke gevolgen van eenzaamheid. De gevolgen van eenzaamheid lopen uiteen van invloed op algemeen welzijn tot een verhoogde kans op Alzheimer en depressie en suïcide.² Ook de oorzaken voor eenzaamheid verschillen volgens het RIVM; weinig contact met anderen wordt genoemd, maar ook de kwaliteit van het contact is een belangrijke factor.³ Lage kwaliteit van relaties kan eenzaamheid onzichtbaar maken: iemand kan omringd zijn door vrienden, en toch gevoelens van eenzaamheid ervaren. Ook kan iemand die deel uitmaakt van een groep die elkaar met grote regelmaat ziet, er niet in slagen de intimiteit uit de relaties halen waar naar wordt gezocht. Uiteindelijk kan je uit de kwantiteit van de relaties die iemand heeft de kwaliteit niet opmaken.

De kwaliteit van een contact wordt onder meer bepaald door de mate van intimiteit in het contact (Guvensel, Dixon, Chang & Dew, 2017). Intimiteit in contacten lijkt juist voor mannen moeilijk te bereiken, omdat zij vaker moeilijk over het gevoelsleven spreken in vriendschappelijke en liefdesrelaties (Guvensel, Dixon, Chang & Dew, 2017; Karakis & Levant, 2012; Fehr, 2004). Ook mannen die expliciet aangeven intimiteit in relaties – van welke aard dan ook – te waarderen, zien toch vaak af van het tonen van steun en nabijheid zoals aanraking (Fehr, 2004). Hoewel ze het belang van intimiteit dus wel inzien, lijkt er toch iets in de weg te staan voor veel mannen om de intimiteit in relaties op te zoeken.

1.1.1 De norm van mannelijkheid

Waarom spreken mannen vaak minder over hun gevoelsleven? Een oorzaak hiervan kan worden gevonden in de socialisatie van mannen (Levant, 1992). Socialisatie betekent dat een persoon leert om zich te gedragen naar de normen van een bepaalde groep. Voor mannen wordt de traditioneel mannelijke rol uitgelegd als zelfredzaam, dominant, krachtig en beperkt emotioneel kwetsbaar (Liaqat et al, 2020, p. 11; Stick, 2021). Dit is het stereotype beeld van de stoere man die niet laat zien dat wat er om hem heen gebeurt hem raakt.

---

¹ Bron: <https://www.volksgezondheidenzorg.info/onderwerp/eenzaamheid/cijfers-context/samenvatting>

² Bron: <https://www.volksgezondheidenzorg.info/onderwerp/eenzaamheid/cijfers-context/oorzaken-en-gevolgen#node-risicofactoren-van-eenzaamheid>

³ Bron: <https://www.volksgezondheidenzorg.info/onderwerp/eenzaamheid/cijfers-context/oorzaken-en-gevolgen#node-risicofactoren-van-eenzaamheid>

Een groep waar deze stereotype normen nog extra voor gelden zijn jonge mannen. Van jonge mannen, net als jonge vrouwen overigens, wordt volgens humanistica Miek den Daas meer verwacht dat ze zich houden aan maatschappelijke verwachtingen dan van mensen in andere leeftijden (Den Daas in: Dohmen & de Lange, 2006, p. 75). Jonge mensen ervaren (normaliter) meer druk om aan deze verwachtingen te voldoen. Tegelijkertijd staan mannen in deze leeftijdscategorie voor moeilijke keuzes betreffende carrière en opleiding (ibidem). De behoefte aan contacten met een hoge kwaliteit is dus vooral in deze fase goed voorstelbaar en zal dus juist op jonge leeftijd extra gemist worden.

Een omgeving waarin de norm rondom mannelijkheid nog extra sterk leeft is de sportwereld. Uit onderzoek blijkt dat er een samenhang bestaat tussen sport en het bevestigen van traditionele masculiniteit bij mannen (Adams, Anderson & McCormack, 2010; Stick, 2021). Volgens socioloog Max Stick is sport bij uitstek een plek waar traditionele masculiniteit (zoals de eerder beschreven zelfredzaamheid, dominantie, kracht en beperkte emotionele kwetsbaarheid) wordt gestimuleerd (2021). Ook sportpsychologen Ramaeker en Petrie concluderen dat sporters meer waarde hechten aan traditionele mannelijke waarden dan anderen binnen de samenleving (2019). Uit een discoursanalyse blijkt dat bijvoorbeeld coaches van teams inspiratie halen uit thema's als oorlog, gender en seksualiteit om de sportprestaties te verbeteren (Adams, 2010). In het verleden werd sport zelfs gebruikt om de dominantie van mannen over vrouwen te bevestigen (ibid).

Over de gevolgen van deze norm buiten de sportwereld bestaat echter geen eensgezindheid. Volgens Adams lijkt de invloed weinig verder te reiken dan de sportomgeving (2010). Daarentegen werd in een vergelijking tussen atleten en niet-atleten door Ramaeker en Petrie gevonden dat de atleten significant meer leven naar mannelijke normen dan niet-atleten (2019).

Uit een onderzoeksrapport van het NOC*NSF⁴ blijkt dat 65% van de mensen die sporten in verenigingsverband man is.⁵ Een eerder onderzoek van het CBS laat zien dat bijna één op de vier mannen aan teamsport doet.⁶ De sportende man komt dus veel in aanraking met een sterke norm rondom mannelijkheid. Mannetherapeuten Tim Overdiek en Wim van Lent gebruiken daarom de sportmetafoor 'een uitwedstrijd spelen' wanneer ze beschrijven hoe

---

⁴ Nederlands Olympisch Comité en de Nederlandse Sport Federatie, <https://nocnsf.nl/organisatie-nocnsf>

⁵ https://nocnsf.nl/media/4412/zo-sport-nederland-2020_def.pdf

⁶ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2010/15/grote-verschillen-in-sportbeoefening-tussen-mannen-en-vrouwen>

mannen proberen taal te geven aan hun gevoel: een uitdaging op onbekend terrein (2019, p. 17).

1.1.2 Eenzaamheid

Uit onderzoek blijkt dat er een verband is tussen het bespreken van emoties en het verminderen van gevoelens van eenzaamheid (Keum, 2021). Volgens Keum hangt het bespreken van emoties samen met ‘je begrepen voelen’, wat voor een vermindering van gevoelens van eenzaamheid zorgt (2021, p. 1). Het verbergen van emoties leidt daarentegen juist tot eenzaamheid en andere psychische klachten (Cox, 2020; Kealy, 2021). Een voorbeeld van het verbergen van emoties, verbonden aan de maatschappelijk norm rondom mannelijkheid, is alexithymie. De term alexithymie werd voor het eerst gemunt door Peter Sifneos als een persoonlijkheidstrekk die ervoor zorgt dat mensen moeilijk of niet de woorden kunnen vinden voor hun emoties (Liaqat et al, 2020). Hoewel alexithymie eerst vooral onderzocht werd bij mensen met een psychiatrische achtergrond, viel het psycholoog Ronald Levant op dat ook veel niet-gediagnosticeerde mannen gedrag vertonen dat past binnen alexithymie. Hierop ontwikkelde hij de term normatieve mannelijke alexithymie (*normative male alexithymia* – hierna: NMA, Liaqat et al, 2020). NMA wordt beschreven als een milde vorm van alexithymie die juist onder de ongediagnosticeerde mannelijke bevolking te vinden is (Liaqat et al, 2020). Volgens Levant ontstaat NMA doordat mensen gedurende hun leven worden ontmoedigd om over hun gevoelens te spreken, bijvoorbeeld door ouders of docenten (Liaqat et al, 2020). Uit de literatuur blijkt dat de grootste tekorten in het vocabulaire betrekking hebben op de gevoelens die worden geassocieerd met kwetsbaarheid (ibid). Kortgezegd lijkt er een verband te bestaan tussen de norm waar mannen zich naar dienen te gedragen, en het vermogen om over emoties te spreken. Het vermogen om over emoties te spreken heeft op zijn beurt weer invloed op de gevoelens van eenzaamheid van een persoon. In haar filosofische onderzoek naar eenzaamheid ziet ook Marjan Slob hoe niet spreken over het gevoelsleven kan door ontwikkelen in eenzaamheid (2020). Middels het dramaturgische perspectief van de socioloog Goffman laat Slob zien dat een mensenleven opgedeeld kan worden in een stuk ‘toneel’ en een stuk ‘coulissen’. Op het toneel wordt een rol gespeeld: er wordt voldaan aan de verwachtingen die men van je heeft. Achter de coulissen kan je je bezinnen, herpakken en voorbereiden op je volgende optreden. Eenzaamheid ontstaat volgens dit perspectief wanneer het niet mogelijk is om je terug te trekken van het toneel: je blijft in dat geval hangen in een bepaalde rol en kan niet meer bij jezelf komen (Slob, 2020). Dit

wordt door haar gezien als eenzaam: je bent misschien onder de mensen, maar onder deze mensen kan je niet komen als jezelf; jij als persoon treedt niet in verbinding.

Het begrip eenzaamheid is echter verre van eenduidig. In de literatuur worden drie soorten eenzaamheid onderscheiden. In eerste instantie sociale eenzaamheid, oftewel een kwantitatief tekort aan sociale relaties (Jorna & Voois, 2014; van Tilburg, 2020). Dit wordt ook wel geduid als *objective isolation* (van Tilburg, 2020; Helm, Rothschild, Greenberg & Croft, 2018; Pinel, 2017). Iemand die sociaal eenzaam is heeft minder mensen om zich heen dan hij of zij zou willen.

De tweede vorm van eenzaamheid is emotionele eenzaamheid, oftewel de afwezigheid van een persoon of personen met wie een sterke emotionele verbinding bestaat (Van Tilburg, 2020). In dit geval heeft de persoon mensen om zich heen, maar mist hij of zij intimiteit of emotionele nabijheid in deze contacten.

Als laatste wordt existentiële eenzaamheid onderscheiden: eenzaamheid op existentieel front, het gevoel afgesneden te zijn van anderen (Van Tilburg, 2020; Bolmsjö, et al, 2019; Yalom, 1980). De existentieel eenzame persoon ervaart de ander als onbereikbaar.

Waar sociale en emotionele eenzaamheid dus te maken hebben met een tekort aan (betekenisvolle) anderen om iemand heen, heeft existentiële eenzaamheid te maken met een onvermogen om zich met een ander te verbinden (Van Tilburg, 2020). Ook onderscheidt existentiële eenzaamheid zich van emotionele en sociale eenzaamheid doordat zowel sociale als emotionele eenzaamheid aan te pakken is via het verbeteren van de kwaliteit of de kwantiteit van relaties. Existentiële eenzaamheid is niet op te lossen door een persoon aan meer personen te introduceren (Van Tilburg, 2020; Yalom, 1980). De verschillende vormen van eenzaamheid hebben gemeen dat mensen die ze ervaren last hebben van diepe gevoelens van verlies en teleurstelling (Van Tilburg, 2020, p. 1).

1.2 DOEL- EN VRAAGSTELLING

Eén van de redenen waarom veel jonge mannen niet zo gemakkelijk spreken over hun emoties is de druk van de sociale norm rondom mannelijkheid: van de man wordt verwacht dat hij zelfredzaam, dominant, krachtig en beperkt emotioneel kwetsbaar is (Liaqat et al, 2020, p. 11; Stick, 2021). Zich kwetsbaar opstellen en het spreken over emoties horen hier niet bij. Het onvermogen om over emoties te spreken kan onder jonge mannen leiden tot eenzaamheid (Cox, 2020; Kealy, 2021). De sociale norm van mannelijkheid wordt van oudsher nog extra

benadrukt in sport, bijvoorbeeld om de sportprestaties te verbeteren (Stick, 2021; Ramaeker & Petrie, 2019, Adams, 2010). Hoewel sport vaak wordt gezien als een belangrijke bron voor sociaal kapitaal, of als middel om competenties zoals teamwork en zelfbeheersing te leren,⁷ kan nadruk op de norm van mannelijkheid juist averechts werken en tot eenzaamheid leiden (Pels & Kleinert, 2016).

Het kennisdoel van dit onderzoek is om meer inzicht te krijgen in de invloed van dominante normen over mannelijkheid op de eenzaamheid van jonge mannen die in teamverband sporten. Het onderzoek heeft ook een praktisch doel: de uitkomsten kunnen worden gebruikt als basis voor advies aan sporters en sportverenigingen met als doel het vergroten van het bewustzijn over de rol van normen van mannelijkheid in de sport.

1.2.1 Vraagstelling

Voor dit onderzoek is de volgende hoofdvraag geformuleerd:

Welke invloed hebben dominante normen over mannelijkheid op de sociale relaties en eenzaamheid van jonge mannen die in teamverband sporten?

Deze hoofdvraag wordt onderzocht middels de volgende deelvragen:

- Wat zijn dominante normen over mannelijkheid (in het algemeen en in sport in het bijzonder)?
- Welke invloed hebben de dominante normen over mannelijkheid volgens jonge mannen die sporten in teamverband op hun sociale relaties binnen het team?
- Ervaren jonge mannen die sporten in teamverband gevoelens van eenzaamheid binnen het team, en in hoeverre hebben deze volgens hen te maken met dominante normen over mannelijkheid?
- Welke mogelijkheden zien deze jonge mannen voor de sportvereniging om verbetering in de sociale relaties in het team te brengen?

1.3 RELEVANTIE VAN DIT ONDERZOEK

Wetenschappelijke relevantie

Eenzaamheidsonderzoek wordt vaak uitgevoerd binnen de gerontologie, waardoor onderzoek naar eenzaamheid bij jonge mannen tot nu toe onderbelicht is gebleven (Ernst, 2021). In hun overzichtsstudie naar eenzaamheid in sport vonden sportpsychologen Pels en Kleinert dat

---

⁷ <https://nocnsf.nl/we-winnen-veel-met-sport/sport-en-sociale-cohesie>

(jonge) mannen mogelijk minder sociale voordelen plukken van sport dan vrouwen, maar de oorzaak hiervan is niet duidelijk (2016, p. 20). Het huidige onderzoek is erop gericht om meer duidelijkheid te krijgen over de invloed van de sociale processen binnen een teamsport op de eenzaamheid van jonge mannen. Het onderzoek vult hiermee een kennishiaat in de wetenschappelijke literatuur.

Maatschappelijke relevantie

Nederland kent een groot aantal projecten om de eenzaamheid van burgers terug te dringen, zoals bijvoorbeeld het actieprogramma Eén tegen eenzaamheid van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (hierna: VWS).⁸ Echter, zoals ook bij de wetenschappelijke relevantie beschreven staat, ligt de focus vaak op ouderen. Los van het vullen van een kennishiaat maakt dit het huidige onderzoek ook relevant: de inzichten uit dit onderzoek kunnen gebruikt worden om te helpen in de aanpak van eenzaamheid bij een groep waar nog weinig over bekend is. Daarnaast kunnen uit dit onderzoek praktische tips voortkomen die kunnen dienen om de sociale competenties van jonge mannen binnen sportverenigingen te verbeteren of eenzaamheid van jonge mannen in sportteams te helpen tegen te gaan.

Humanistische relevantie

Vanuit het humanistisch vormingsideaal wordt een groot belang gehecht aan de ontplooiing van het individu, zowel voor de persoon zelf alsook als onderdeel van de samenleving (Vanheste, 2007, p. 82). Binnen de studie Humanistiek staan vragen naar een zinvol leven in een rechtvaardige samenleving centraal. Eenzaamheid gaat vaak gepaard met een verlies van zingeving (Van Tilburg, 2020) en kan daarmee in de weg staan van de ontplooiing van het individu. Onderzoek naar eenzaamheid onder jonge mannen is daarom een relevant onderwerp binnen de studie Humanistiek.

1.4 CONCEPTUELE DEFINITIES

Masculiniteit

Er lijkt geen algemene definitie voor masculiniteit te bestaan; in plaats daarvan wordt het concept meestal uitgelegd als rol in relatie tot sekse (Liaquat et al, 2020, p. 2). Het idee is dat

---

⁸ VWS, 2018, zie <https://open.overheid.nl/repository/ronl-fbda2b9c-f4f5-474e-a6d8-72fa311fb08b/1/pdf/Actieprogramma%20Eenzaamheid.pdf>

de man over een aantal karaktereigenschappen dient te beschikken die worden geacht te passen bij zijn geslacht.

Dominante normen over mannelijkheid

Binnen de samenleving bestaan ideeën over hoe de seksen zich dienen te gedragen. Voor Westerse mannen wordt de traditioneel mannelijke rol uitgelegd als zelfredzaam, dominant, krachtig en beperkt emotioneel kwetsbaar (Liaqat et al, 2020, p. 11; Stick, 2021). Deze normen kunnen per samenleving verschillen.

Jonge mannen

In deze masterthesis worden met jonge mannen, mannen tussen de 18 en 30 jaar oud bedoeld. Dit is de laatste fase van de adolescentie, een ontwikkelingsfase die door kan lopen tot 30 jaar oud (Renders, 2005).

Sportteam

Met een sportteam wordt een groep mensen bedoeld die samen een sport beoefenen. De teamleden zien elkaar meerdere malen per week: vaak wordt ten minste één keer per week getraind en vindt één keer per week een wedstrijd plaats.

Eenzaamheid

Eenzaamheid is een subjectieve ervaring van een persoon die tot stand komt doordat de persoon te weinig bevredigende relaties heeft (Svendsen, 2017, p. 22-23). Dit kan komen doordat iemand te weinig mensen om zich heen heeft, of omdat de band met mensen in de naaste omgeving niet intiem genoeg is (Svendsen, 2017, p. 23). Verschillende vormen van eenzaamheid kunnen worden onderscheiden, namelijk sociale, emotionele en existentiële eenzaamheid (Van Tilburg, 2020).

2 METHODE

In dit sociaalwetenschappelijke onderzoek worden jonge mannen onderzocht die sporten in teamverband. In het onderzoek wordt onderzocht hoe mannelijkheidsnormen sociale relaties en eenzaamheid binnen het sportteam beïnvloeden. Dit onderzoek is opgebouwd uit een literatuurstudie en een empirisch onderzoek. De literatuurstudie dient om een theoretisch kader te formuleren, terwijl de empirische studie zich richt op de ervaring van de jonge mannen in de sportteams.

2.1 LITERATUURSTUDIE

De eerste deelvraag is beantwoord door middel van een literatuurstudie en dient als theoretisch kader voor het onderzoek. De literatuur is gevonden in de sportpsychologie en *masculinity studies*. Er wordt gezocht naar literatuur die gericht is op de Westerse norm van mannelijkheid en niet eerder is gepubliceerd dan 2016. Voor het zoeken van de literatuur is in eerste instantie gebruik gemaakt van Google Scholar en Worldcat. Tijdens de initiële zoektocht bleek dat veel literatuur is gepubliceerd in de *Journal of Men's studies*, een peer-reviewed tijdschrift gericht op mannelijkheid. Vervolgens zijn de jaargangen doorgenomen op relevante literatuur tot 2010. Hieronder een overzicht van de gebruikte zoektermen in Tabel 1:

Tabel 1 <i>Overzichtsweergave van de gebruikte zoektermen</i>	
Loneliness young men	Loneliness gender roles
Emotional awareness	Alexithymia / alexithymie
Emotional expression	Masculinity norms
Loneliness sports	Loneliness masculinity norms
Masculinity norms sports	Masculine norms
Connell 1995/1998/2005	Mechanisms of social exclusion in sports

Tijdens de verdere literatuurstudie bleek dat veel academische bronnen over mannelijkheidsnormen verwezen naar dezelfde artikelen uit de jaren 1990 en 2000 van Connell en Messerschmidt (1995; 2005). In de literatuur werden deze oudere artikelen beschouwd als belangrijke basis om mannelijkheidsnormen te begrijpen en in het onderzoek werd hierop voortgebouwd. Om dicht bij deze originele bronnen te blijven is ook deze literatuur opgenomen in de literatuurstudie.

2.2 EMPIRISCHE STUDIE

De tweede, derde en vierde deelvraag zijn beantwoord vanuit een empirische studie onder jonge mannen die sporten in teamverband. Omdat het onderzoek zich richt op de ervaring van jonge mannen is een kwalitatieve methode het meest geschikt. Middels kwalitatief onderzoek kan diepgang worden gevonden voor de subjectieve ervaring van de respondenten (Patton, 2002). In deze paragraaf zal eerst de dataverzameling worden beschreven, vervolgens wordt beschreven hoe de respondenten zijn geworven en hoe de data is geanalyseerd.

2.2.1 Dataverzameling

In dit onderzoek is gekozen voor semigestructureerde interviews. Deze dataverzamelmethode houdt in dat er gewerkt is met een vooraf opgestelde vragenlijst met open vragen waar vervolgens op is doorgevraagd (Patton, 2002). Deze methode stelt de onderzoeker in staat om flexibel om te gaan met eventuele weerstand van de respondent en meer recht te doen aan de persoonlijke ervaring van de respondent (Patton, 2002, p. 347). De interviews zijn getranscribeerd en vervolgens gecodeerd en geanalyseerd met het programma Atlas.ti.

2.2.2 Werving van respondenten

Er zijn voor dit onderzoek 10 jonge mannen die in teamverband sporten geïnterviewd. Respondenten zijn gevonden via *convenience*- en sneeuwbal sampling (Neuman, 2014). Voor de eerste werving van respondenten is *convenience* sampling gebruikt, wat betekent dat de onderzoeker in zijn directe kring heeft gekeken naar mogelijke respondenten voor het onderzoek. Hierdoor was de onderzoeker bekend met veel van de respondenten, ook latere respondenten die via sneeuwbal sampling werden gevonden. Aanvullend zijn er middels het sneeuwbaaleffect meer respondenten gezocht.

Alle interviews vonden plaats in de maand mei of de eerste week van juni. De interviews duurden tussen de 45 en 75 minuten. Zeven van de interviews vonden plaats op locatie, waarbij de respondent de locatie kon bepalen. De locaties liepen uiteen: bij respondenten thuis, op de universiteit, op het werk of de sportvereniging. Vanuit praktische overwegingen en persoonlijke voorkeuren van respondenten is er in drie gevallen voor gekozen om het interview online te laten plaatsvinden. Voor een overzicht van de respondenten, zie Tabel 2.

Tabel 2*Overzichtsweergave demografische kenmerken operationele populatie.*

<i>Respondent*</i>	<i>Jaren ervaring</i>	<i>Teamsport</i>	<i>Teamsamenstelling</i>
Alex	21	Voetbal	Vriendenteam
Bertram	16	Volleybal Volleybal Zeilen	Selectie Gemengd vriendenteam Gemengd vriendenteam
Charles	18	Footy (7x7 voetbal) Volleybal	Vriendenteam Gemengd vriendenteam
Dirk	18	Veldvoetbal Zaalvoetbal	Selectie Vriendenteam
Erik	8	Volleybal Volleybal	Selectie Gemengd vriendenteam
Freek	19	Waterpolo	Selectie
Gerlach	15	Basketbal	Selectie
Hans	20	Voetbal	Vriendenteam
Ivo	21-22	Voetbal	Vriendenteam
Jens	14	Basketbal	Gemengd vriendenteam

*de namen zijn geanonimiseerd.

De uitnodigingsbrief, het informed consentformulier en de interviewgide zijn te vinden in respectievelijk Bijlage 8.3, 8.4 en 8.5.

2.2.3 Het analyseren van de data

Bij het analyseren van de data is gestart met open coderen. Dit betekent dat opvallende onderdelen van de interviews van een zogenaamde code werd voorzien waarin werd geprobeerd het thema van het fragment te vatten. Coderen helpt om beter zicht te krijgen op de data (Boeije, 2014). Na vier interviews is gekeken naar de codelijst en is een eerste poging tot ordening aangebracht, waarbij overeenkomende codes werden samengebracht onder één code. Vanuit deze basis zijn de overige interviews gecodeerd. Hieronder, in Tabel 3, staan de codes op alfabetische volgorde.

Tabel 3*Overzichtsweergave gehanteerde codes bij data-analyse op alfabetische volgorde*

Autoriteit	Erbij horen	Omgang met	Sportcultuur
Bij subgroep	Faciliteren	tegenslag	Sportverwachting
Communicatie	Frustratie	Omschrijving	Spreeken over
Communicatie buiten het veld	Gedeeld doel	communicatie	seksualiteit
Communicatie club	Gedeelde ervaring	Onbevangen en slap	Teamambitie
Communicatie op het veld	Gedeelde interesse	Onbezorgd en ongedwongen	Teamgevoel
Controle van emoties	Gevoel van alleen	Open	Teamnorm
De meiden zijn een soort gasten	Humor	Open en positief	Teamsamenstelling
Derde helft	Inzet	Persoonlijke ambitie	Teamsfeer
Direct en open	Kwetsbaar opstellen	Rol vereniging	Trouw
Dominantie	Laagdrempelig	Ruimte voor emoties	Vaardigheid
Duidelijk en hard	beschikbaar	Samenhang	VB
Eigen teamrol	Laagdrempelig/gemakkelijk	Schaamte	Vrouwonvriendelijk
Elkaar kennen	Mannen onder elkaar	Schuld	Weten wat je aan elkaar hebt
	Meedoen	Seksuele geartheid	
	Omgang met emoties	Sport voor sociaal	

Nadat de interviews open waren gecodeerd is overgegaan op axiaal coderen. Axiaal coderen houdt in dat de open codes in categorieën worden opgedeeld (Boeije, 2014). Dit helpt om onderlinge verbanden tussen codes te gaan zien. In deze fase van de analyse is gekeken wat de belangrijke codes waren (Boeije, 2014, p. 99). Voorbeelden van belangrijke codes zijn de codes ‘Teamnorm’, ‘Mannen onder elkaar’ en ‘Meedoen’. Belangrijke codes hebben in de codeboom hieronder kleuren gekregen. Middels het axiaal coderen is de omvang van de gegevens beperkt en is er hiërarchie aangebracht in de codes. Op basis hiervan is een codeboom geconstrueerd, zie hiervoor Bijlage 8.1.

Door de kerncategorieën van de codeboom te bepalen is er vervolgens een selectieve codeerslag gemaakt (Boeije, 2014). Hierdoor ontstond helderheid in de kerncategorieën van de data, waarna een versimpelde codeboom opgesteld kon worden. Zie voor deze versimpelde codeboom Bijlage 8.2.

Een voorbeeld van de selectieve codering zijn de codes ‘onbevangen en slap’, ‘onbezorgd en ongedwongen’, ‘open’, ‘direct en open’, ‘duidelijk en hard’ en ‘laagdrempelig/gemakkelijk’

die communicatie binnen het team omschrijven. Deze codes zijn samen ondergebracht onder de code ‘communicatie onderling’.

2.3 ETHISCHE OVERWEGINGEN

In een sociaalwetenschappelijk onderzoek naar mannelijkheidsnormen en eenzaamheid in een kleine groep zoals sportteams is het belangrijk om integer om te gaan met de verzamelde data. Voor de start van dit onderzoek is een aanvraag ingediend bij de ethische toetsingscommissie van de Universiteit voor Humanistiek. Alle data is gedurende en na het onderzoek beveiligd opgeslagen op een beveiligde schijf van de Universiteit voor Humanistiek. Zie voor het datamanagementplan Bijlage 8.6.

Voor het werven van de respondenten is gebruik gemaakt van een informatiebrief (Bijlage 8.3) waarin de respondenten op de hoogte werden gebracht van de bedoeling van het onderzoek. Voor de start van de interviews zijn de respondenten er nadrukkelijk op gewezen dat ze op elk moment – zowel tijdens als na de interviews – hun medewerking konden intrekken. Dit staat ook beschreven op het informed consentformulier dat door alle respondenten ondertekend is (zie Bijlage 8.4). Om het delen van bezwaren te vergemakkelijken hebben alle respondenten de beschikking gekregen over het persoonlijke telefoonnummer van de onderzoeker. De onderzoeker was ook bereikbaar voor eventuele vragen die na het interview mogelijk op konden komen. Geen van de respondenten heeft van deze mogelijkheid gebruik gemaakt.

2.4 BETROUWBAARHEID EN VALIDITEIT

Tot slot worden in deze paragraaf de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek gewogen.

2.4.1 Betrouwbaarheid

De betrouwbaarheid van het onderzoek heeft te maken met hoe waarschijnlijk het is dat de gegenereerde resultaten te generaliseren zijn (Boeije, 2014). De participanten waren in sommige gevallen een oud-collega of een (oud) teamlid van de onderzoeker, wat betekende dat de onderzoeker al een bepaalde band met de respondent had. Dit kan betekenen dat de respondenten vertrouwen voelden om zich open op te stellen, maar kan ook betekenen dat de respondenten schroom konden ervaren om zich volledig open te stellen vanwege de persoonlijke band.

Om stil te staan bij het winnen van het vertrouwen van de respondent, heeft de onderzoeker voor- en na het onderzoek tijd genomen om stil te staan bij de vertrouwelijkheid van het onderzoek. Respondenten werden uitgenodigd om bij vragen contact op te nemen. Voor, tijdens of na de interviews rapporteerden de respondenten geen problemen met zich open opstellen naar de onderzoeker; enkelen gaven aan dat ze de interviews als zinnig ervaren hadden. De onderzoeker heeft geen reden om aan te nemen dat de respondenten niet de veiligheid hebben gevoeld om zich open op te stellen.

De kleine steekproef en de bekendheid van de onderzoeker met een deel van de participanten kan de betrouwbaarheid van het onderzoek hebben beïnvloed.

2.4.2 Validiteit

De validiteit wordt bepaald door te analyseren of de gekozen meetinstrumenten gebruikt kunnen worden om te meten wat er gemeten moet worden (Boeije, 2014). In dit onderzoeksdesign worden de resultaten van een empirische studie gecombineerd met de resultaten van een literatuurstudie. Voor de empirische studie is gekozen voor kwalitatief onderzoek omdat het zich richt op de ervaring van de individuele respondent (Patton, 2002). De literatuurstudie leent zich daarentegen uitstekend om een theoretisch overzicht te krijgen in hoe mannelijkheidsnormen ontstaan en wat een dominante mannelijkheidsnorm betekent.

3 THEORETISCH KADER

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de eerste deelvraag *Wat zijn dominante normen over mannelijkheid (in het algemeen en in sport in het bijzonder)?* Dit gebeurt in een aantal stappen: allereerst wordt gekeken naar de definitie van masculiniteit aan de hand van de begrippen *plural masculinities* en hegemonische mannelijkheid. Hierna wordt gekeken naar de reden waarom de mannelijkheidsnormen bestaan en hoe culturele en maatschappelijke ontwikkelingen hebben bijgedragen aan de vorming hiervan. Ten slotte wordt gekeken naar mannelijkheidsnormen in de sport en de rol van lichamelijkeheid.

3.1 MANNELIJKHEID

In de literatuur is geen eenduidige definitie van mannelijkheid te ontwaren. Soms wordt de nadruk legt op emotionele controle, risico's nemen, geweld en dominantie (Zeglin, 2016), soms op zelfredzaamheid (Iacoviello, Valsecchi, Berent, Borinca, Falomir-Pichastor, 2022), of het belang van deskundigheid en onafhankelijkheid (Connell, 1998). Deze dominante normen kunnen tegelijkertijd naast elkaar bestaan.

Wat mannelijkheid is wordt cultureel bepaald en kan onder invloed van maatschappelijke ontwikkelingen veranderen (Connell, 1998). Connell legt dit principe uit als *plural masculinities*, de meervoudigheid van wat masculiniteit zou kunnen inhouden (1998). Connell herkent echter ook dat binnen culturen er vaak één zogenaamde hegemonische mannelijkheidsnorm bestaat die dominant is, alhoewel die niet het vaakst voor hoeft te komen (1998; Connell & Messerschmidt, 2005). Dit betekent dat deze hegemonische mannelijkheidsnorm niet door het grootste deel van de mannen actief uitgedragen hoeft te worden, maar dat deze norm wel het meest prominent aanwezig is in de maatschappij. Connell definieert hegemonische mannelijkheid als volgt:

Hegemonic masculinity can be defined as the configuration of gender practice which embodies the currently accepted answer to the problem of the legitimacy of patriarchy, which guarantees (or is taken to guarantee) the dominant position of men and the subordination of women. (1995, p. 77)

Volgens Connell dienen mannen zich op een bepaalde wijze tot deze norm te verhouden en zo hun eigen visie op masculiniteit te ontwikkelen. Mannelijkheid is dus een actief proces waarin de man in verhouding tot de hegemonische mannelijkheidsnorm zijn eigen mannelijkheid vormgeeft (Connell, 1995; Migliaccio, 2009). Dit betekent dat mannelijkheid ook gezien kan

worden als een sociale ruimte waarin de mens zich begeeft (Schipper, 2007). Er zijn gegeven kaders, bepaald door de hegemonische mannelijkheidsnorm, waarbinnen de man zich beweegt. Hoe de hegemonische mannelijkheidsnorm tot stand komt en binnen een maatschappij wordt vertegenwoordigd zal worden uitgelegd in de volgende paragraaf.

3.1.1 Hoe komt de hegemonische mannelijkheidsnorm tot stand?

Men is pas redelijk recent begonnen met het expliciteren van mannelijkheid in academische literatuur (Connell, 1998). Toen in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw binnen de academische wereld werd nagedacht over mannelijkheid, werd in beginsel geprobeerd om tot een alomvattende definitie te komen: het idee dat de man over een aantal mannelijke karaktereigenschappen dient te beschikken (Connell, 1998; Liaqat et al, 2020, p. 2). Dit bleek echter niet mogelijk: niet alleen leidde dit tot over simplificatie, ook kwam er vanuit het feminisme kritiek dat er te weinig recht werd gedaan aan het begrip macht (Connell, 1998). Mannelijkheid draagt macht in zich doordat het geldt als referentiekader waartoe iemand zich moet verhouden, zoals al bleek in de vorige paragraaf. Daarnaast draagt mannelijkheid macht in zich door de invloed die het heeft op de systemen die het leven van mensen bepalen. De schaal waarop mannelijkheidsnormen hun macht laten gelden, is door de geschiedenis veranderd.

Als voorbeeld omschrijft Connell hoe mannelijkheidsnormen een belangrijke rol speelden ten tijde van de Europese expansiedrift en in het koloniale tijdperk. Zo werd de onderdrukte lokale bevolking bijvoorbeeld afgebeeld of beschreven met meer vrouwelijke kenmerken om zo de legitimiteit van de overheersing te versterken (Connell, 1998, p. 14). De overheersende staat werd zodoende ‘mannelijk’ neergezet ten opzichte van een ‘vrouwelijke’ lokale bevolking. Ook hieruit blijken de verschillende mannelijkheidsnormen: de mannelijkheid van de onderdrukker staat niet alleen duidelijk boven de vrouwelijkheid van de onderdrukte, ook de mannen van de onderdrukker zijn mannelijker dan de mannen van de onderdrukte. Op deze manier werken dominante mannelijkheidsnormen als in- en uitsluitingsmechanisme: ze werken als norm om aan te voldoen. Zij die niet aan de norm voldoen worden afgeschreven als minder, zij die wel aan de norm voldoen als superieur (Connell, 1998; Stick, 2021).

Dit betekent echter niet dat de hegemonische mannelijkheidsnorm overal hetzelfde is geweest. Connell omschrijft hoe op grenzen van de beschaving zogenaamde *frontier masculinities* ontstonden, normen rondom masculiniteit die draaiden om overleven in de wildernis (de zogenaamde *frontiers* of grenzen van de beschaving) en het overwinnen van de (inferieure)

lokale bevolking (Connell, 1998, p. 13). Voor deze vorm van masculiniteit speelde macht middels geweld een centrale rol. Tegelijkertijd ontstond er in de geïndustrialiseerde steden een andere vorm van masculiniteit: die van expertise (ibid). Dit betrof de rijke mannen die niet hun dominantie uitoefenden via geweld, maar juist door veel geld te verdienen (ibid). Expertise moest meetbaar zijn in het succes dat de man er mee had, dus in de vorm van het geld dat hij hier mee verdiende.

Mannelijkheid en mannelijkheidsnormen zijn dus breder dan alleen de relatie tot biologische sekse.⁹ Wanneer wordt gekeken naar de historische ontwikkeling van mannelijkheidsnormen lijkt er een trend te ontwaren waarin mannelijkheid staat voor de kwaliteiten die op lokaal niveau nodig zouden zijn om te overleven of het bestaan te rechtvaardigen. De lokaliteit van hegemonische mannelijkheid is echter in de moderne tijd veranderd. Met de opkomst van globaliseringsprocessen en maatschappelijke bewegingen zoals het feminisme zijn er belangrijke verschuivingen geweest die in de volgende paragraaf zullen worden uitgewerkt.

3.1.2 Hegemonische mannelijkheid na de Tweede Wereldoorlog

In de laatmoderniteit zijn mensen op een geheel andere manier met elkaar verbonden dan ooit eerder in de geschiedenis. Jan Aart Scholte, professor van globale transformatie en bestuurlijke uitdagingen, stelt dat er een globale sociale ruimte is ontstaan die de lokale sociale ruimtes binnen sijpelt (Scholte, 2007, p. 1494). Deze mondiale verbinding heeft ook voor verschuivingen gezorgd bij hegemonische mannelijkheidsnormen: niet langer bestaan er alleen hegemonische mannelijkheidsnormen op lokaal en regionaal niveau, daarnaast bestaat er nu een mondiale mannelijkheidsnorm (Connell, 1998). Met de komst van de neoliberale, kapitalistische samenleving zou er meer een transnationale zakenmannelijkheid zijn ontstaan als dominante norm voor de man (ibid). Hiermee wordt bedoeld dat de mondiale hegemonische mannelijkheidsnorm bestaat uit het ideaal van een zakenman: rationaliteit en een liberaal idee van seksualiteit voeren hier de boventoon (ibid). Met het liberale idee van seksualiteit wordt het doel om met zoveel mogelijk vrouwen naar bed te gaan bedoeld. Deze mondiale norm staat los van de dominante mannelijkheidsnormen op regionaal of lokaal niveau, waar dus andere normen kunnen bestaan die op hun eigen manier tot stand gekomen zijn.

---

⁹ In de literatuur wordt voor seksuele identiteit onderscheid gemaakt tussen (biologische) sekse, genderidentiteit, seksuele oriëntatie en genderexpressie (Zeglin, 2016). In dit onderzoek wordt mannelijkheid begrepen als genderexpressie en blijven de overige onderdelen van de seksuele identiteit buiten beschouwing om de omvang te beperken.

Dit betekent echter niet dat de geschiedenis geen rol speelt. Zo verklaren Baranov, de Haas en Grosjean vanuit de originele (gevangenis) populatie de dominante mannelijkheidsnorm in Australië (2021). Bij de eerste Europeanen die aankwamen in Australië in de 18^e eeuw waren vijf keer zoveel mannen als vrouwen. De regio's waar de mannelijke gevangenen de grote meerderheid vormden worden nog steeds gekarakteriseerd door een dominante mannelijkheidsnorm die bijvoorbeeld gewelddadiger en meer anti-homo is dan in de rest van het land wordt gevonden (Baranov, de Haas & Grosjean, 2021). Jóhannsdóttir en Gíslason zien iets vergelijkbaars in IJsland: hoewel het land wordt gezien als het meest feministische land op aarde blijven er ook elementen bestaan die overeenkomen met de vroegere 'Viking masculiniteit' (2017). Deze mannelijkheidsnormen zijn tegenover moderne mannelijkheidsnormen die actief worden gepromoot komen te staan, leidend tot onzekerheid bij jonge IJslandse mannen (Jóhannsdóttir & Gíslason, 2017).

Mannelijkheidsnormen zijn complex omdat hegemonische mannelijkheidsnormen op lokaal, regionaal en mondiaal niveau naast elkaar bestaan. Daarnaast kan de grote mondiale verbondenheid voor snelle veranderingen zorgen die druk uitoefenen op de hegemonische mannelijkheidsnormen. Waar mannelijkheidsnormen de functie hebben gehad om te zorgen voor controle, ziet men nu dat deze controle onzekerder wordt. De onzekerheid bij mannen die hieruit voortkomt noemt men crises van masculiniteit: wanneer de normen in de samenleving veranderen of anders zijn dan de eigen geïnternaliseerde normen (Johnson, 1997, Stick, 2021). Uiteindelijk leidt de crisis tot een poging om weer tot een sociaal geaccepteerde hegemonische mannelijkheidsnorm te komen en de macht te herstellen (Stick, 2021). Dit proces wordt hieronder toegelicht aan de hand van voorbeelden uit de media.

3.1.3 Mannelijkheid in de media

In de moderne tijd worden mannelijkheidsnormen op mondiaal niveau verspreid via media. Socioloog Michael Messner onderzocht de rollen van acteur en bodybuilder Arnold Schwarzenegger. Schwarzenegger verbeeldt met zijn gespierde voorkomen de mannelijkheidsnorm in zijn films (Messner, 2007). Volgens Messner is het belangrijk om de Schwarzeneggerfilms – maar ook bijvoorbeeld de Rambofilms van Sylvester Stallone – in de tijd te plaatsen: ze werden gemaakt vlak na de Vietnamoorlog (2007). Door de nederlaag in deze oorlog was mannelijkheid binnen de Verenigde Staten in een crisis gekomen; de Schwarzenegger- en Stallonefilms dienden als herbevestiging van de traditionele mannelijkheidsnormen (Messner, 2007). Echter, tegen de tijd dat Rambo III werd gemaakt (in 1988), werden deze typisch mannelijke films belachelijk gemaakt in de media (Messner,

2007). De mannelijkheidsnorm die in de films werd uitgedragen werd niet meer breed gedragen en werd gezien als iets ouderwets. In een respons hierop vond Schwarzenegger zijn typische personage opnieuw uit door rollen te spelen waarin hij meer zorg draagt voor kinderen en zo een zachtere, vrouwelijker zijde liet zien naast zijn harde, mannelijke kant (Messner, 2007). In latere rollen zet Schwarzenegger een ander soort man neer waar de mannelijke eigenschappen nog wel duidelijk de boventoon voeren over de vrouwelijke eigenschappen, maar waarin meer zachtheid te zien is. Messner concludeert hieruit dat de mannelijkheidsnorm binnen films mee verschuift met de mannelijkheidsnorm binnen de samenleving (2007).

Maar ook in reclames voor niet stereotypisch mannelijke producten (zoals schoonheidsproducten) wordt geprobeerd een link te leggen naar stereotypisch mannelijke normen (Scheibling & Lafrance, 2019). De producten worden vaak op de markt gebracht door te stellen dat ze de (lichamelijke) mannelijkheid van de klant kunnen benadrukken. Volgens Scheibling en Lafrance wijst dit ook op een crisis van masculiniteit: mannen zijn onzekerder over hun mannelijke identiteit.

Ten slotte onderzocht de psycholoog Robert Zeglin (2016) drie populaire mannenfilms op het gebied van mannelijkheidsnormen met als doel om meer te weten te komen over de manier waarop mannelijkheid daarin vorm werd gegeven. Zeglin koos hiervoor drie goed beoordeelde mannenfilms, namelijk *Braveheart*, *The Departed* en *The French Connection*, alle drie films die draaien om een mannelijke hoofdpersoon. Uit zijn onderzoek bleek dat normen van masculiniteit in deze films het vaakst werden uitgedrukt middels emotionele controle, risico's nemen, geweld en dominantie. Zeglin trekt de conclusie dat deze vier kenmerken in de films worden uitgedrukt als 'positieve' mannelijkheid en suggereert dat deze films mannelijke kijkers in staat stellen om zich met de positieve kanten van mannelijkheid te identificeren. Ook hierdoor wordt de macht van de mannelijkheidsnorm hersteld.

De ontwikkeling van de vertolking van mannelijkheid op het witte doek sluit aan op wat volgens socioloog Mimi Schippers mannelijkheid is (2007). Mannelijkheid bestaat volgens Schippers uit drie componenten:

- Een sociale locatie waarin individuen, ongeacht gender, kunnen bewegen door middel van oefening;
- De gebruiken en karakteristieken die we begrijpen als masculien;

- De culturele en sociale effecten van het uitdrukken van deze gebruiken en karakteristieken (Schippers, 2007, p. 86).

Mannelijkheid behelst dus niets vast; in plaats hiervan is mannelijkheid een sociale ruimte waar individuen binnen bewegen en zich toe verhouden. De biologische sekse wordt hier dus ook onderscheiden van mannelijkheid: ook vrouwen kunnen mannelijke eigenschappen laten zien. Het gaat om het opvoeren van masculiniteit in plaats van masculien ‘zijn’ (Migliaccio, 2009). De vergelijking met Goffmans ‘toneel’ en ‘coulissen’ is hier snel gemaakt: de uitdrukking van mannelijkheid van de individuele man gebeurt op het toneel, de verhouding tot de mannelijkheidsnorm gebeurt achter de coulissen (Slob, 2020). Mannelijkheid is niet iets dat mannen van nature zijn, maar een rol die mannen actief opvoeren. Schippers stelt dat mannelijkheid zodoende een project wordt waarin individuen mannelijkheid produceren (2007). Wanneer iets vaker wordt opgevoerd ontstaan patronen. Doordat deze patronen vaker terugkeren ontstaat er een bepaalde norm over wat mannelijkheid zou moeten inhouden, maar deze norm is – zoals al is beschreven – veranderlijk (Schippers, 2007).

Centraal in de moderne tijd staat dus de verhouding van de individuele man tot de dominante mannelijkheidsnorm. Migliaccio ziet deze verhouding op lokaal niveau ook in vriendschap, wat wederom wordt beschreven als een *performance of masculinity* (2009). Migliaccio vergelijkt in zijn onderzoek vriendschappen van mannen in een traditioneel mannelijk beroep (militair) met een traditioneel vrouwelijk beroep (leraar). Zijn conclusie is dat de mannelijke leraren in hun onderlinge contact meer mannelijkheid opvoeren dan de militairen. Juist militairen zouden minder moeite hebben met zich empathisch opstellen (een traditioneel vrouwelijke eigenschap), omdat ze hun mannelijkheid niet per se hoeven op te voeren in het onderlinge contact (Migliaccio, 2009). De oorzaak hiervan zou te vinden zijn in het beroep dat ze uitoefenen dat al ‘mannelijker’ is dan dat van de leraar. Migliaccio stelt op basis hiervan de hypothese op dat mannen vrouwelijke eigenschappen mogen opvoeren, zolang hun masculiniteit maar meer wordt opgevoerd (2009, p. 229). Hieruit blijkt de verhouding van individuele mannen tot een mannelijkheidsnorm. In dit geval functioneert de mannelijkheidsnorm als quotum voor vanaf wanneer je jezelf als mannelijk mag beschouwen, op basis van je gedrag. Wanneer aan het mannelijk gedragsquotum is voldaan is het voor mannen vrij in te vullen hoe ze zich zouden mogen gedragen. Zo kunnen vriendschappen volgens Migliaccio een onderdeel worden van het opvoeren van mannelijkheid (2009, p. 239).

3.2 DE WERKING VAN MANNELIJKHEIDSNORMEN

Eerder in dit hoofdstuk werd mannelijkheid beschreven als referentiekader: een in- en uitsluitingsmechanisme. In deze paragraaf zal kort worden beschreven hoe mannelijkheid als in- en uitsluitingsmechanisme kan werken met een focus op sport. Een omgeving waarin de norm rondom mannelijkheid namelijk nog extra sterk leeft is de sportwereld. Uit onderzoek blijkt dat er een samenhang bestaat tussen sport en het bevestigen van traditionele masculiniteit bij mannen (Adams, Anderson & McCormack, 2010; Stick, 2021). Sporthelden worden dus als uitdragers van de norm gezien. De connectie tussen mannelijkheid en sport wordt onder andere gelegd door onderwijskundige Swain (2003). Swain trekt de conclusie dat jongens van 10 en 11 jaar hun mannelijkheid vooral lichamelijk uitdrukken en dat sport hierbij een belangrijke rol speelt. Het lichaam wordt daarnaast door de jongens gebruikt om te bepalen hoe populair een leeftijdsgenoot is: hoe sportiever, hoe populairder het kind wordt geacht te zijn (Swain, 2003). Eerder in dit hoofdstuk werd benoemd dat de hegemonische mannelijkheidsnorm niet door de meerderheid van de mannelijke bevolking hoeft te worden uitgedragen om dominant te zijn. Er bestaan altijd ook levende representaties van de norm, zoals sporthelden (Connell, 1998). Van de representaties wordt verwacht dat ze naar de dominante norm van mannelijkheid leven (ibid).

3.2.1 Negatief

De invloed van hegemonische mannelijkheidsnormen kan een intern conflict teweegbrengen bij mannen. In dat geval wordt gesproken over *gender role conflict*: mannen kunnen in dat geval moeilijker of niet hun eigen mannelijkheid vormgeven door de dominante norm (Davids, Watson & Gere, 2018). In het geval van *gender role conflict* kunnen mannen bijvoorbeeld weinig ruimte voelen om hun kwetsbaarheid te tonen of op een andere manier af te wijken van de norm. Een *gender role conflict* treedt echter ook op bij een persoon wanneer anderen zich niet gedragen naar de gegenderde normen die de persoon kent (Guvensel, Dixon, Chang & Dew, 2017). Het ervaren van *gender role conflict* heeft een negatief effect op het welzijn van mensen (Guvensel, Dixon, Chang & Dew, 2017). Onderzoek van Iacoviello et al (2022) laat bovendien zien dat mannen vaak het idee hebben dat mannelijkheidsnormen vooral worden gewaardeerd door andere mannen. Dit lijkt een bepaalde druk op de relatie tussen mannen te leggen om meer mannelijk voor de dag te komen. Hierdoor is er een grotere kans op *gender role conflict* en kan een dominante mannelijkheidsnorm dus een negatieve uitwerking hebben.

Een voorbeeld van *gender role conflict* is terug te zien in het thema lichamelijkeid. Psychologen Davids, Watson en Gere vonden dat, zoals bij Schwarzenegger, lichamelijkeid hier een belangrijke rol inneemt (2018; Gill, 2005). Ook blijkt dat in tijdschriften mannen in de laatmoderniteit significant gespierder werden afgebeeld dan in het verleden het geval was (Davids, Watson & Gere, 2018). Het idee van hoe een aantrekkelijke man er uit zou moeten zien is daarom ook gefocust op spiermassa (ibid). Het mannelijke lichaam is in relatief korte tijd van onzichtbaar naar extreem zichtbaar gegaan in bijvoorbeeld reclame, waar het ook openlijk wordt geerotiseerd (Gill, 2005). Het lichaam is daarom ook voor mannen in korte tijd een middel geworden om hun identiteit uit te dragen (ibid). Tegelijkertijd wordt van mannen verwacht dat ze niet ijdel zijn en dus niet te veel met hun uiterlijk bezig zijn, waarin de ambivalentie van de huidige mannelijkheidsnorm wederom wordt benadrukt (ibid). Aan de ene kant is het mannelijk lichaam dus in korte tijd meer geseksualiseerd, terwijl aan de andere kant nog steeds dezelfde norm bestaat dat mannen niet ijdel mogen zijn. Het *gender role conflict* kan er hierin bestaan dat de maatschappelijke norm verschuift en dat de individuele man niet goed weet hoe zich er toe te verhouden.

Gender role conflict is ook terug te zien in een onderzoek naar jonge mannen die studeren aan de universiteit en graag sporten. In dit onderzoek werd gevonden dat hoe meer de ondervraagden de mannelijkheidsnorm hadden geïnternaliseerd, hoe sterker de motivatie was om een gespierd lichaam te krijgen (Parent & Moradi, 2011). Dezelfde groep mannen ervoer vervolgens ook meer schaamte over het eigen lichaam en had sterker de neiging om anabole steroïden te gebruiken om het lichaam te krijgen dat aan de mannelijkheidsnorm voldoet (Parent & Moradi, 2011). Het *gender role conflict* in dit voorbeeld zit in het gebruik van illegale en schadelijke middelen om aan de mannelijkheidsnorm te voldoen.

3.2.2 Positief

Naast het hierboven genoemde nadeel heeft leven naar masculiniteitsnormen ook een belangrijke functie voor mannen. Zo vonden psychologen Wong, Levant, Welsh, Zaitsoff, Garvin, King en Aguilar (2015) dat mannen die geplaagd worden in een situatie waarin hun masculiniteit sterk tot uitdrukking kan komen, meer zelfvertrouwen rapporteren.

Onderzoekers Langelier, D'Silva, Shank, Grant, Bridel en Culos-Reed (2019) hebben een overzichtsstudie uitgevoerd naar mannen met prostaatkanker. Prostaatkanker, hoewel vaak niet dodelijk, staat erom bekend dat het grote gevolgen heeft voor de patiënten. Mannen die gediagnosticeerd zijn met prostaatkanker ervaren vaak een lager libido, minder energie,

gewichtstoename en gedragsveranderingen. Daarnaast kan door de veranderende hormoonhuishouding het lichaam vrouwelijker trekken krijgen, zoals bijvoorbeeld gynaecomastie (het ontwikkelen van borstweefsel bij mannen) (Langelier et al, 2019). Uit de vergeleken onderzoeken bleek dat ondervraagde mannen sport voor een aantal doelen gebruikten, waarvan er hier twee zullen worden uitgelicht. Allereerst gebruikten de gediagnosticeerde mannen sport om een gevoel van mannelijkheid terug te winnen en controle uit te stralen naar de buitenwereld (Langelier et al, 2019). Ook in dit geval wordt sport dus in verband gebracht met een hegemonische mannelijkheidsnorm en gebruikt voor herstel van vertrouwen. Ten tweede werd sport met andere mannen die lijden aan prostaatkanker ook gebruikt om veilig en laagdrempelig te spreken over hun ziekte (Langelier et al, 2019). Bij dit tweede doel was het wel belangrijk dat de andere mannen ook prostaatkanker hadden, zodat er een veilige en begrijpende omgeving ontstond. Sport en de mannelijkheidsnorm daaromheen zorgden in dit geval dus niet alleen voor een versterking van het zelfvertrouwen, maar ook werd er een veilige omgeving gecreëerd voor de mannen om met elkaar te spreken. In dit geval hebben mannelijkheid en sport dus een positieve invloed op het welzijn van de man.

3.3 MANNELIJKHEID IN SPORT

In deze laatste paragraaf wordt ingegaan op mannelijkheidsnormen in sport. Ook voor mannelijkheidsnormen in sport is te zien hoe het als in- en uitsluitingsmechanisme functioneert. Zo zag bewegingswetenschapper Bruce Kidd (2013) bij de origine van sport hoe sporten zijn ontwikkeld door mannen, voor mannen. Sport is volgens Kidd ontwikkeld als mannelijk bolwerk, er op gericht om de mannelijke dominantie in de samenleving te bevestigen. Bijvoorbeeld bij het opnieuw opstarten van de Olympische spelen in 1896 deed de aanjager hiervan moeite om bepaalde normen in sport centraal te stellen: fysieke en mentale kracht, onderwerping aan autoriteit en loyaliteit naar het team (ibid). Daarnaast stond een actief ontmoedigingsbeleid voor vrouwen in sport in de 19^e en 20ste eeuw omdat het voor hen ongezond zou zijn (ibid). Een voorbeeld van de macht van de mannelijkheidsnorm in sport is dat in Canada sport op scholen werd geïntroduceerd als tegenhanger voor het steeds vrouwelijker wordende onderwijs (Kidd, 2013, p. 556).

Onderzoek van socioloog Max Stick (2021) laat zien dat deze hegemonische mannelijkheidsnormen ook in de moderne tijd nog een centrale plaats innemen in de sport. Hoewel er binnen de samenleving meer aandacht komt voor de gelijkheid van de geslachten,

lijkt dit binnen de sportwereld nog niet breed gedragen te zijn (ibid). Dit heeft volgens Stick te maken met wat *dialectical pragmatism* wordt genoemd: publiekelijk wordt de inclusieve samenleving gesteund, terwijl in het gedrag (in)direct hegemonische mannelijkheid wordt uitgedragen (Stick, 2021, p. 318). Dit gebeurt door bijvoorbeeld een open en accepterende houding richting andere mannelijkheidsnormen dan de hegemonische mannelijkheidsnormen, terwijl deze in gedrag nog steeds worden weggezet als minder (ibid). Er lijkt hier een onderscheid te zijn tussen wat mannen uitspreken en wat ze daadwerkelijk doen. Een voorbeeld is het uitspreken voor gelijke behandeling van vrouwen, maar tegelijkertijd vrouwonvriendelijke grappen maken.

Dit *dialectical pragmatism* lijkt nog meer prevalent te zijn in de sport vanwege haar traditioneel mannelijke oorsprong zoals aangetoond door Kidd (2013). Dit ziet ook Stick terug in de dominante norm bij Canadese professionele sporters: zorgzaam maar toch stoer (‘*caring yet tough*’) (Stick, 2021, p. 327). Hoewel er een maatschappelijke roep is voor de mannen om zich zorgzamer op te stellen, worden de zorgzame momenten afgewisseld met mannelijke hardheid om de mannelijkheid te bevestigen. Het lijkt gemakkelijk om hier een verband te leggen met de films van Schwarzenegger zoals eerder besproken in dit hoofdstuk.

Ook Walsh, Blom, Bolin en Bowman (2021) hebben onderzoek gedaan naar de invloed van de mannelijkheidsnorm op individuele sporters. Niet alleen bevestigde hun onderzoek de bevindingen van Stick, maar ook liet het zien dat de leeftijd van de sporters een belangrijke rol speelt in de manier waarop de mannelijkheidsnormen worden opgevoerd. Hoe ouder de sporter is en hoe langer hij de sport beoefent, hoe minder sporter geneigd lijkt te zijn om de mannelijkheidsnormen actief op te voeren (ibid). De invloed van de mannelijkheidsnorm in de sport op de individuele sporter lijkt dus met de jaren af te nemen.

3.4 SLOT

Dit hoofdstuk heeft als doel om de deelvraag ‘Wat zijn dominante normen over mannelijkheid (in het algemeen en in sport in het bijzonder)?’ te beantwoorden. Gevonden is dat er niet één dominante mannelijkheidsnorm bestaat, maar dat mannelijkheidsnormen op lokaal, regionaal en globaal niveau bestaan. In de literatuur wordt het onderscheid gemaakt tussen hegemonische globale mannelijkheidsnormen en dominante regionale en lokale mannelijkheidsnormen.

Duidelijk is dat mannelijkheidsnormen beïnvloed worden door culturele en maatschappelijke veranderingen. Culturele en maatschappelijke veranderingen leiden tot crises van masculiniteit, waarna een mannelijkheidsnorm wordt gezocht die de macht van de man kan herstellen. Besproken in dit hoofdstuk zijn de dominante transnationale zakenmannelijkheid (rationeel en succesvol met vrouwen (Connell, 1998)) en in de sport (zorgzaam maar toch stoer (Stick, 2021)). Daarnaast zijn er in dit hoofdstuk meerdere andere mannelijkheidsnormen langsgekomen die op één of meerdere dimensies dominant zijn.

4 RESULTATEN

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het empirische onderzoek besproken. Dit wordt gedaan aan de hand van de volgende deelvragen:

- Welke invloed hebben de dominante normen over mannelijkheid volgens jonge mannen die sporten in teamverband op hun sociale relaties in het team?
- Ervaren jonge mannen die sporten in teamverband gevoelens van eenzaamheid, en in hoeverre hebben deze volgens hen te maken met dominante normen over mannelijkheid in het team?
- Welke mogelijkheden zien deze jonge mannen voor de sportvereniging om verbetering in de sociale relaties in het team te brengen?

4.1 WELKE INVLOED HEBBEN DE DOMINANTE NORMEN OVER MANNELIJKHEID VOLGENS JONGE MANNEN DIE SPORTEN IN TEAMVERBAND OP HUN SOCIALE RELATIES IN HET TEAM?

Uit de dataverzameling bleek een verscheidenheid aan normen binnen de sportteams: waar in sommige teams prestatie centraal staat, neemt in andere teams gezelligheid een meer centrale rol in. Toch kan er een gedeelde basis in de teamnorm worden onderscheiden: een set van centrale waarden. In deze paragraaf zullen eerst deze gedeelde waarden besproken worden. Het onderscheid tussen de teams lijkt voort te komen uit verschillende beïnvloedende factoren, een aantal hiervan zal na de teamnorm besproken worden.

4.1.1 Teamnorm

Uit de interviews kwamen een aantal aspecten van een teamnorm naar voren die bij alle respondenten centraal stonden in het sportteam. Deze aspecten zijn teamgevoel en gedrag. Teamgevoel komt neer op de *houding* ten opzichte van het team en *gedrag* is wat je laat zien. Deze twee aspecten zullen hieronder besproken worden.

Teamgevoel

Eén van de belangrijke aspecten die bij elke respondent terug te zien was, was het belang van teamgevoel. Elke respondent sprak over het belang van een bepaald commitment aan het team; van teamleden wordt verwacht dat ze trouw zijn aan het team en hun best doen om er elke training of wedstrijd gewoon te zijn.

Respondent Hans verwoordt het als volgt:

“Ik denk dat als je je committeert aan een voetbalteam dan weet je dat je één keer in de week traint en één keer in de week speelt. Dan verwacht je dat dat dus datgeen is wat je gaat doen. Het is ook een speler en laten we het voorbeeld van de keeper houden, een jongen die er wederom via via is bijgekomen en dus al een aantal jongens uit het team kende en daar bevriend mee is. Ja dan verwacht je een bepaald commitment. Die laksheid van het te laat laten weten, dit of dat, zus of zo, dat leidt tot irritatie.”

In dit citaat wordt gesproken over een teamlid dat dit seizoen bij het team is gekomen, maar vervolgens maar ongeveer de helft van de tijd komt opdagen. Hans duidt dit als ‘laksheid’ en stelt vervolgens dat dit leidt tot irritaties binnen het team. Hieruit spreekt een duidelijke norm betreffende teamgevoel: je behoort trouw te zijn aan het team. Een aantal respondenten, zoals Erik en Hans, nuanceert dit door aan te geven dat er uitzonderingen gemaakt kunnen worden voor zwaarwegende privéredenen, maar de verwachting is in de basis dat men er is. In het interview met Dirk wordt deze trouw aan het team ook expliciete aan mannelijkheid gelinkt: Dirk stelt dat betrouwbaarheid misschien een typisch voorbeeld is van de norm van mannelijkheid in het team. Ook de andere respondenten zien vergelijkbare normen in het sportteam: trouw zijn aan het team is belangrijk omdat het leidt tot leuker spel in vaste samenstelling, gebrek aan trouw leidt tot frustraties onderling. Over spelers die vaak afwezig zijn rapporteren de respondenten dat er vaak grapjes worden gemaakt wanneer ze er weer eens zijn, waarin wordt getoond dat de afwezigheid van de spelers is opgevallen. Gerlach illustreert dit met een voorbeeld waar hij een vaak afwezige teamgenoot in het vet van zijn buik knijpt. Dit doet hij om zogenaamd de vakantie kilo’s te peilen, alhoewel hij op de hoogte was dat de teamgenoot door deelname aan een andere sport niet aanwezig kon zijn bij het team. Hiermee verwelkomt hij het teamlid terug maar laat hij tegelijkertijd zien dat diens afwezigheid is opgevallen en dat diens afwezigheid mogelijk ook negatieve fysieke gevolgen voor het teamlid heeft gehad. Daarnaast kan het gebruik van het woord vakantie wijzen op luiheid, uiteraard een negatieve eigenschap. Hiermee wordt bevestigd dat het teamlid weinig teamgevoel heeft getoond maar door de grapjes te verduren ontstaat tegelijkertijd weer ruimte voor het teamlid in het team.

Uit het bovenstaande blijkt dat het hebben van teamgevoel een verwachting is die ontstaat uit de mannelijkheidsnorm in het team en die gericht is op alle teamleden. Het teamgevoel bestaat uit trouw aan het team en een ogenschijnlijk tekort aan teamgevoel bij een teamlid leidt tot frustratie bij de andere teamleden.

In dienst spelen van het team

Een ander onderdeel van teamgevoel dat door respondenten wordt gerapporteerd, is het in dienst spelen van het team. Alle respondenten onderschrijven de waarde van het teamgevoel in de sport. Dit betekent vaak dat ook de minder leuke onderdelen van de sport gedeeld moeten worden: Alex geeft als voorbeeld dat als een teamlid dat een bepaalde positie bekleedt er niet is, dat anderen die positie in moeten vullen. Hierbij kan het niet zo zijn dat een aantal spelers deze verantwoordelijkheid niet op zich neemt en anderen wel; iedereen komt een keer aan de beurt. Dezelfde verwachting bestaat voor het streven naar eigen gewin: dit wordt door de respondenten bestempeld als egoïstisch en daarom afgekeurd. Het team dient op de eerste plaats te komen, door alleen met jezelf bezig te zijn is hier geen plaats voor. In dienst spelen van het team is een belangrijk onderdeel van het teamgevoel, doordat de norm in de teamsport is dat je samen de uitdagingen in de wedstrijd aangaat. Deze norm is soms impliciet, maar een aantal respondenten zoals Erik vertelt ook dat de norm aan het begin van het seizoen wordt neergelegd in teamafspraken. Hierin wordt in het team de gedeelde norm geëxpliciteerd. In dienst spelen van het team is dus een verwachting vanuit de teamnorm naar de spelers in het team. Deze norm is meestal impliciet, maar kan middels teamafspraken worden geëxpliciteerd.

Gedrag

Toen aan de respondenten werd gevraagd wat belangrijk was om erbij te horen in het team, was het centrale concept dat door de respondenten werd genoemd het concept 'meedoen'. Hoewel op het eerste oog een vaag concept, kan het concept 'meedoen' worden opgedeeld in twee categorieën, namelijk meedoen in het veld en meedoen met de zogenaamde derde helft. Daarnaast komt de teamnorm overkoepelend tot uitdrukking in communicatie, zowel in- als buiten het veld. Wat de teamnorm betreft komt deze dus op drie verschillende manieren tot uitdrukking, die hieronder apart worden besproken.

In het veld

Het eerste belangrijke onderdeel van meedoen op het veld is het tonen van inzet. Jens illustreert dit door te stellen dat het op het veld in ieder geval van belang is dat je inzet toont. De vaardigheid van de spelers doet er minder toe, niet iedereen is nu eenmaal even goed in de sport. Daarentegen wordt inzet tonen in het veld gezien als het absolute minimum om erbij te horen in het team. Andere respondenten beamen dit en leggen hier ook de link naar het teambelang. Zo stelt Dirk dat wanneer er twee of drie spelers 'verzaken' het hele team op losse schroeven komt te staan. Alex ziet ook dat er minder kritisch wordt gekeken naar een

speler die minder goed is in de sport maar wel goed zijn best doet dan naar een goede speler die geen inzet toont.

De norm rondom gedrag op het veld gaat ook verder dan alleen maar inzet tonen. Meerdere respondenten beschrijven dat er van je wordt verwacht dat je eventuele pijntjes of frustraties opzij dient te zetten en door moet gaan met sporten, omdat je anders het team benadeelt. Gerlach illustreert dit als volgt:

“Ik heb niet het gevoel dat je aan een soort rol moet voldoen in het team. Ja weet je, als je... als iemand een fout maakt of als je een klap op je arm krijgt dan moet je niet miepen en moet je doorspelen. Maar dat is ook omdat dat tactisch beter is.”

Hierin is het belang van teamgevoel in de praktijk terug te zien: van de spelers wordt verwacht dat ze doorspelen, ook al ervaren ze pijn. Het belangrijkste is dat de spelers ‘gewoon doorgaan’, oftewel zichzelf onder controle houden en het teambelang vooropstellen. Dirk geeft hierbij een ander voorbeeld: wanneer spelers de controle dreigen te verliezen en opzettelijk overtredingen gaan maken, dan worden ze gewisseld. De reden voor deze wissel is dat het team niet benadeeld mag worden door onbesuisd gedrag van een speler, en dat uit de wedstrijd gehaald worden dan de consequentie is.

In het veld moet het teamgevoel dus in gedrag tot uitdrukking worden gebracht. Dit doen spelers door inzet te tonen, maar ook door het teambelang voorop te stellen en eventuele pijntjes te negeren ten behoeve van het team. Het verlies van emotionele controle is op het veld al helemaal uit den boze; dit wordt gezien als het benadelen van het team. Inzet voor het teambelang en het negeren van eventuele pijntjes en frustraties is hoe de mannelijkheidsnorm in het veld tot uitdrukking wordt gebracht.

Derde helft

Teamgevoel komt ook tot uitdrukking in gedrag in de derde helft. De derde helft bestaat uit de tijd die het team met elkaar doorbrengt na de wedstrijd. Het heet de derde helft omdat de wedstrijd bestaat uit twee halften, de borrel na de wedstrijd is zo'n vast onderdeel van de wedstrijd dat het de derde helft wordt genoemd.

Meedoen in de derde helft is geen duidelijk gedefinieerd concept. Wanneer erop werd doorgevraagd omschreef Charles het als volgt:

“Als je een paar keer goed meegedaan hebt en een paar keer goed gezopen hebt dan hoor je er wel bij op zich.”

Meedoen, zo omschrijft Charles het verder, is

“Als we gaan zitten en we gaan biertjes drinken en duikboten en je gaat gewoon mee borrelen en meezitten.”

Meedoen in de derde helft is een actief proces van aansluiting vinden bij anderen in de groep. Wanneer je dit niet doet plaats je jezelf gewild of ongewild buiten de gesprekken, zo stelt Alex. Hoewel respondenten aangeven dat teams vaak handreikingen doen naar nieuwe teamleden om aan te sluiten bij de derde helft, ligt de verantwoordelijkheid van het aansluiten uiteindelijk bij het teamlid zelf. Wanneer deze aansluiting niet gebeurt dan hoor je uiteindelijk minder bij het team.

Maar ook het aanwezig zijn bij de derde helft zelf is al een belangrijk onderdeel van de teamnorm. De derde helft neemt bij verschillende respondenten een andere vorm aan, maar volgens alle respondenten is het meedoen met de derde helft van belang. Het is de plek waar nagesproken kan worden over de wedstrijd, maar ook waar het grootste gedeelte van het sociale aspect van het team zich afspeelt. Eventuele ergernissen van het veld worden hier besproken of zijn direct weer vergeten.

Respondent Erik legt de verbinding naar mannelijkheidsnormen: volgens Erik leeft bij hem in het team ook in de derde helft een competitiedrang. Deze komt tot uitdrukking in bijvoorbeeld het hoogste woord willen hebben, maar ook in net iets sneller het biertje opdrinken dan je buurman.

In de derde helft komen teamnormen tot uitdrukking in het feit dat er een verwachting leeft dat spelers meedoen in de sport om ook aan te sluiten bij het sociale aspect. Hoewel aansluiten bij de derde helft geen verplichting is, wordt wel verwacht dat spelers het bestaan ervan in ieder geval erkennen middels een afmelding wanneer ze niet aan kunnen sluiten. Er wordt een mannelijkheidsnorm in de derde helft herkend in de vorm van competitiedrang: teamleden willen het hoogste woord voeren of dagen elkaar uit om nog sneller hun bier te drinken.

Communicatie binnen het team

Belangrijk bij het meedoen zowel op het veld als in de derde helft, is het aansluiten bij de communicatie van het team. De respondenten hadden zeer vergelijkbare opvattingen over hoe ze de communicatie in het team het beste konden beschrijven: als laagdrempelig en open. Respondenten gebruikten termen als ‘duidelijk’, ‘open’, ‘onbezorgd’, ‘ongedwongen’, ‘onbevangen’ en ‘direct’ om de communicatie binnen het team te beschrijven. Uit de interviews kwam naar voren dat in hun teams de communicatie gemakkelijk en duidelijk was en dat men daardoor precies wist wat men aan elkaar had. Eventuele spanningen binnen het veld worden gemakkelijk nabesproken buiten het veld en over het algemeen zijn de spanningen binnen het team hierdoor van korte duur.

Humor is een belangrijk onderdeel van de communicatie volgens de respondenten. Samen grapjes maken is een belangrijk middel om met elkaar in contact te komen en eventuele spanningen in het team te doorbreken. Zo rapporteerde Erik frustraties in het team wanneer teamleden haantjesgedrag vertoonden en hierdoor het teambelang uit het oog verloren, maar ook hoe de frustraties middels humor konden worden opgelost. Wanneer het haantjesgedrag namelijk lang genoeg doorgaat bereikt altijd wel één van de haantjes zijn fysieke limieten en maakt een fout, wat weer een bron van vermaak is voor de rest van het team. In dit voorbeeld wordt humor dus gebruikt om de spanning binnen het team te doorbreken. Het eerder beschreven voorbeeld van Gerlach die knijpt in het vet van de buik van een teamlid is hier ook een mooi voorbeeld van: met humor wordt de spanning van het afwijken van de norm gebroken.

Een aantal respondenten dat speelt in een gemengd team rapporteert dat dit type humor ook te maken heeft met mannen onder elkaar: deze communicatie omschrijven ze als ‘plat’ of oppervlakkig maar toegankelijk. De humor onder mannen wordt door de respondenten omschreven als grover, maar respondenten vertellen ook dat grove humor geen probleem is. Respondenten stellen dat deze humor een onderdeel is van mannen onder elkaar. Dit betekent echter niet dat dit soort communicatie beperkt blijft tot alleen de mannen; de respondenten vertellen dat ook de vrouwen zich van dit soort humor bedienen. Wanneer de rol van vrouwen in de sportteams of andere vrouwenteams besproken wordt zien de respondenten daar een vergelijkbare tendens. Zo stellen zowel Bertram als Hans dat de meiden ‘een soort gasten’ zijn in de communicatie in de derde helft. Bertram en Hans zien hierin geen verschil tussen de humor van mannen en vrouwen in de teamsport die zij beoefenen. Dit betekent dat platte maar

toegankelijke humor een onderdeel is van de communicatie binnen gemengde- en damesteams volgens de respondenten.

Een ander belangrijk onderdeel is dat de communicatie, hoewel open en duidelijk, ook weinig diepgang heeft. Een mooi voorbeeld komt uit het interview met Alex:

“Het is inderdaad niet per se de plek om hele emotionele gesprekken over jouw leven te voeren. Ik denk dat dat niet zo snel bij ons in het team zou voorkomen en dan heb ik dat nu al een stuk meer dan bij het oude team, waarbij het echt alleen maar platte kantinepraat was”

Binnen de teams rapporteren de respondenten weinig ruimte voor emotionele diepgang in de communicatie wanneer de teams bij elkaar zitten. Freek koppelt dit aan mannelijkheid en stelt dat mannen dit ‘nu eenmaal minder doen’. Het tonen van emotie is in sommige gevallen zelfs een bron van ongemak binnen het team. Zo geeft Hans een voorbeeld waarin een nieuwe speler na wedstrijden baalt van de fouten die hij heeft gemaakt. Hoewel er pogingen tot troosten worden gedaan, blijft de speler balen en na verloop van tijd groeit het ongemak. Hans stelt dat de speler zichzelf op deze manier ‘buiten de groep plaatste’ door zijn onvermogen om zich aan te passen aan de sfeer van de groep. Deze speler is korte tijd later uit het team vertrokken. Wanneer Gerlach wordt gevraagd naar de verwachtingen op het gebied met omgang met emoties, voegt hij er nog aan toe:

“Dat je die onder controle hebt. En dat je bij zo ’n vereniging zit omdat je het ook naar je zin wil hebben.”

Als vervolgens wordt gevraagd of emoties daar niet bij passen antwoordt hij ontkennend:

“Nee want dat leidt tot frictie en conflict en gedoe. En dan heb je het niet meer leuk.”

De onderlinge communicatie is dus niet alleen plat, maar ook emoties lijken daar voor de respondenten geen plek te hebben. Het tonen van emoties wordt in het voorbeeld van Gerlach tegenover ‘het leuk hebben’ geplaatst, en zou alleen maar leiden tot frictie, conflict en gedoe. Ook in dit geval lijkt dus het teamgevoel zwaarder te wegen dan individuele emoties.

Deze oppervlakkigheid in de communicatie heeft ook te maken met het doel waartoe mensen onderdeel zijn geworden van het team. Zo stelt Hans dat hij lid is geworden van een sportteam om juist niet met diepgaande zaken bezig te zijn, maar oppervlakkig en simpel aanwezig te zijn. Onder de respondenten leeft niet de verwachting dat ze hun emoties in het team kwijt

zullen kunnen, maar dit is dan ook niet de reden waarom ze lid zijn geworden van een sportteam. Sterker nog, het emotionele aspect lijkt voor de respondenten niet verenigbaar met het sentiment van het sportteam, zoals blijkt uit het citaat van Gerlach hierboven.

De teamnorm wordt in gedrag dus vertaald naar de praktijk. Dit blijkt in de communicatie uit de nadruk op de groep: de communicatie is zo ingericht dat deze toegankelijk is voor iedereen. Doordat er weinig ruimte is voor emoties wordt ervoor gezorgd dat er geen gedoe ontstaat in het team. De participanten leggen dit uit als typisch mannelijk: volgens hen leeft onder mannen de norm dat het emotionele niet zozeer wordt besproken maar dat het zorgt voor gedoe.

4.1.2 Beïnvloedende factoren

Zoals uit de resultaten van de teamnorm blijkt, is dit in de teams niet altijd gelijk. Dit blijkt te maken te hebben met een aantal factoren die invloed uitoefenen op de verschillende subonderdelen. In dit onderdeel worden de beïnvloedende factoren teamsamenstelling, teamdoel en rol vereniging besproken.

Teamsamenstelling

Eén van de belangrijkste concepten met betrekking tot de mannelijkheidsnorm in dit onderzoek, is de teamsamenstelling. De respondenten speelden in teams van verschillende samenstellingen: veel speelden in een vriendenteam, oftewel een team dat bij elkaar is gekomen door onderlinge banden. Anderen speelden in een selectieteam, oftewel een team waar wordt geselecteerd op basis van vaardigheid in de sport. Nog van een andere orde waren enkele respondenten die speelden in een gemengd team, dus met zowel mannen als vrouwen.

Uit de interviews bleek dat de teamsamenstelling een grote invloed heeft op de onderlinge verhoudingen binnen het team. Zo rapporteerde Bertram over zijn gemengde vriendenteam dat ze al vele jaren samen spelen en dat ze elkaar daardoor goed hebben leren kennen en enorm hecht zijn geworden als groep. Binnen deze groep voelt Bertram meer ruimte om emoties te delen en bestaat vooral het vertrouwen dat anderen hier goed mee om zullen gaan. In zijn andere selectieteam bestaat deze hechtheid niet, wat voor Bertram veel uitmaakt in hoeverre hij zijn emoties zou delen met teamgenoten.

De hechtheid van een team betekent iets anders voor een nieuwe speler die bij deze groep komt sporten en die hierdoor niet de geschiedenis deelt. Charles ervoer dit toen hij kwam te voetballen bij een selectieteam dat al vijf jaar samen optrok en hij moeite had om de aansluiting te vinden. Hij zei hier over:

“Dat andere team kende elkaar al langer en die gaan vijf jaar samen naar teamweekenden en als je daar dan bij stap dan is het zo van ah ja, al die jongens hebben allemaal ervaring en kennen elkaar al beter en hoeven minder werk erin te stoppen om elkaar te leren kennen dan dat jij dat moet bij al die mensen.”

Dit wordt beaamd door Ivo, die inmiddels twee jaar bij een vriendenteam zit dat al langer bestaat en zijn positie nog steeds als zoekende beschrijft. Het vraagt een investering van de nieuwe speler om een sociale positie binnen het team in te nemen. Zo kan een team met veel jaren ervaring samen voor een nieuw teamlid onveilig voelen, terwijl het voor een ander die er langer speelt juist een vertrouwde plek is. Ivo geeft als voorbeeld dat hij in het team investeert door lid te worden van de feestcommissie, de commissie die het teamweekend organiseert. Doordat hij daar lid van is en zijn mond durft open te trekken in het team, merkt hij dat hij gemakkelijker wordt opgenomen in de groep. Charles ervoer het omgekeerde bij een vorig team waar hij geen aansluiting wist te vinden; voor hem lag de nadruk op het beoefenen van de sport en veel minder op de gezelligheid in het team.

Dirk, die zowel in een selectieteam als een vriendenteam speelt, geeft aan dat de teamsamenstelling ook invloed heeft op de communicatie. Waar binnen het vriendenteam de gezelligheid na de wedstrijd belangrijk is, is het selectieteam veel meer gericht op de teamdoelen die zijn gesteld. Bij dit tweede team gaat de communicatie bijvoorbeeld veel meer over de tegenstanders. Tegelijkertijd onderkennen ze in het selectieteam dat het voor nieuwe spelers spannend kan zijn om in een selectieteam te zitten en worden maatregelen getroffen om iedereen zich thuis te laten voelen. Zo benoemt Dirk dat hij samen met een aantal spelers die langer in het team zitten actief de jongere spelers ondersteunt in het vinden van aansluiting bij de groep.

Uit de interviews blijkt kortom dat de teamsamenstelling een invloed uitoefent op de teamnorm. Waar vriendenteams onderling beter de weg weten te vinden naar subgroepjes voor veiligheid en openheid maar mogelijk moeilijker in te komen zijn voor nieuwe spelers, is dit bij selectieteams andersom. Bij selectieteams wordt rekening gehouden met verloop in de teamsamenstelling en wordt er ingezet om nieuwe spelers zich snel thuis te laten voelen. De betekenis van subgroepjes zal verder bij de volgende deelvraag worden besproken.

Een ander aspect van de teamsamenstelling, heeft te maken met seksuele geaardheid van verschillende teamleden. Eén van de respondenten vertelde dat hij in een selectieteam speelt

maar daar niet openlijk uit de kast is. De reden die hij hiervoor noemt is tweeledig: aan de ene kant merkt hij dat hem de mannelijkheidsnorm in het team in de weg zit, aan de andere kant merkt hij dat hij niet de vertrouwdeheid met zijn teamgenoten heeft. De mannelijkheidsnorm heeft te maken met de eerdergenoemde communicatie: als seksualiteit wordt besproken dient dit met humor te gebeuren en niet zwaar of emotioneel te zijn. Voor deze respondent is hierin geen ruimte om open te zijn over zijn seksualiteit. Aan de andere kant geeft deze respondent wel aan dat hij bij een vorig team waar hij de spelers beter van kende, meer vertrouwen zou hebben gevoeld om wel open te zijn over zijn seksualiteit. Op dat moment was hij alleen nog niet uit de kast. Dit voorbeeld over openheid over seksuele geaardheid toont dus aan hoe de teamsamenstelling van invloed kan zijn op de communicatie binnen het team.

In tegenstelling tot het bovenstaande verhaal vertelt een andere respondent over het gebruik van het woord 'homo' als scheldwoord in het team. In het team van deze respondent zitten een aantal openlijk homoseksuele mannen die dit gebruik van homo als scheldwoord binnen het team hebben aangekaart. Deze respondent vertelde verder dat er op dit moment nog één teamlid is dat homo als scheldwoord gebruikt, meer uit gewoonte dan uit homofobie. Dit teamlid wordt hier actief op terechtgewezen door het hele team en er is een ludieke straf voor hem bedacht wanneer hij homo weer als scheldwoord gebruikt. In het interview vertelt de respondent verder dat er onder andere hierdoor een opener sfeer in het team is gekomen en dat de homoseksuele teamleden ook meer zijn gaan vertellen, onder andere over hun seksleven.

De teamstelling heeft dus invloed op de manier waarop er met de teamnorm wordt omgegaan. Waar vriendenteams elkaar beter kennen en de weg naar eventuele subgroepjes kunnen vinden, wordt er in selectieteams gevonden dat er binnen het team maatregelen getroffen dienen te worden voor nieuwe spelers. Nieuwe spelers in vriendenteams dienen in het team te investeren om zo aansluiting te vinden bij het team.

Teamdoel

Een andere beïnvloedende factor op de teamnorm is het doel dat het team zich gesteld heeft. In paragraaf 4.1.1 is beschreven hoe inzet en trouw twee belangrijke verwachtingen zijn in het kader van teamgevoel die de minimale basis vormen. Verder is gevonden hoe in verschillende teams andere verwachtingen bestonden. Deze verwachtingen hebben in grote mate te maken met het teamdoel: wat is precies de ambitie van het team?

De invloed van de teamambitie op de teamnorm was tweeledig: aan de ene kant kan een hoge ambitie spelers dichter bij elkaar brengen omdat ze werken aan een gedeeld doel. Aan de

andere kant liggen de verwachtingen naar de spelers onderling hoger waardoor meer frustratie kan ontstaan. Wanneer Erik zijn selectieteam vergelijkt met zijn vriendenteam, vat hij dit mooi samen:

“het [selectieteam] is allemaal wat serieuzer, wat meer belangrijk. Tussen aanhalingstekens. Dus ik vind dat je dan wat meer mag en moet zeggen en moet vragen van elkaar.”

Ook Gerlach benoemt dit verschil tussen selectieteams en vriendenteams. Hoewel Gerlach in een selectieteam speelt, is het wel een lager elftal en is de druk daardoor ook lager. Hij merkt op dat het doel altijd is om te winnen, maar dat spelers die een fout maken niet helemaal uitgekafferd worden, in tegenstelling tot wat hij bij het hoogste team ziet gebeuren. De druk ligt lager, waardoor de communicatie ook minder onder spanning staat.

Hetzelfde lijkt te gelden voor de vaardigheid in de sport. Vooral voor vriendenteams die hogere ambities hebben is vaardigheid belangrijk, ook buiten de wedstrijd. Ivo ziet hierin terug dat vaardigheid belangrijk kan zijn voor iemands sociale positie binnen het team; juist mensen die beter spelen liggen vaak beter in de groep dan spelers die minder goed zijn. Voor vriendenteams waar er weinig ambitie is ligt dit anders; een voorbeeld hiervan is het vriendenteam van Charles. Hoewel Charles ziet dat minder goede spelers opstellen tot frustratie kan leiden bij de betere spelers, maakt het uiteindelijke resultaat van de wedstrijd volgens hem minder uit. In selectieteams wordt vaardigheid verondersteld: wanneer spelers niet goed genoeg zijn komen ze simpelweg niet in het team terecht.

Zodoende heeft het teamdoel invloed op de teamnorm. Wanneer de doelen van het team hoger liggen, wordt de norm strenger en komen er andere factoren in het spel.

4.1.3 Slot

In dit onderdeel is antwoord gegeven op de deelvraag *Welke invloed hebben de dominante normen over mannelijkheid volgens jonge mannen die sporten in teamverband op hun sociale relaties in het team?* Wanneer respondenten mannelijkheidsnormen bespreken ontstaat een tweedeling: sommige respondenten herkennen een mannelijkheidsnorm in hun sportteam, anderen geven aan dat deze er niet zo is. Toch worden onder de respondenten verschillende mannelijkheidsnormen onderscheiden.

Zo rapporteren veel respondenten dat de communicatie in het team wordt getypeerd door de noemer ‘mannen onder elkaar’. Dit betekent dat de communicatie open is en wordt getypeerd

door humor, maar ook weinig diepgang kent. Het sportteam wordt niet gezien als de plek waar ruimte bestaat voor emotionele gesprekken, maar juist voor de plek die wordt getypeerd door lichtheid en plezier. De onderliggende aanname lijkt te zijn dat emotionele gesprekken plezier in de sport in de weg kunnen staan.

Daarnaast herkennen respondenten mannelijkheidsnormen ook in gedrag: sporters neigen snel naar haantjesgedrag in pogingen om elkaar af te troeven, zowel in het veld als in de derde helft. Dit streven naar dominantie wordt door respondenten als typisch mannelijk aangeduid maar roept in sommige gevallen ook frustratie op bij andere teamleden, zeker wanneer dit botst met het teamgevoel.

De sportsetting wordt getypeerd door normen die door respondenten als typisch mannelijk worden aangeduid. Hierbij valt te denken aan het belang van trouw aan het team en teamgevoel, het feit dat je samen naar een doel toe werkt. Ook deze normen hebben invloed op de sociale relaties in het team, omdat het niet voldoen aan de norm gevolgen heeft voor de sociale positie van een speler in een team. Een belangrijke uitwerking van deze norm is de deelname aan de derde helft, het nazitten na de wedstrijd waar het grootste gedeelte van het sociale aspect van het team zich afspeelt. Door de respondenten wordt het meedoen met de derde helft als een belangrijke voorwaarde voor het teamlidmaatschap beschouwd.

Concluderend kan worden gesteld dat respondenten op het eerste gezicht weinig mannelijkheidsnormen onderscheiden maar na doorvragen duidelijke mannelijkheidsnormen zien. Alle respondenten stellen dat mannelijkheidsnormen zorgen voor toegankelijke maar oppervlakkige communicatie onder teamgenoten waar weinig ruimte bestaat voor emoties. Centraal in het team staat het teambelang: dit werkt niet alleen door op het veld, maar ook in de derde helft.

4.2 ERVAREN JONGE MANNEN DIE SPORTEN IN TEAMVERBAND GEVOELEN VAN EENZAAMHEID, EN IN HOEVERRE HEBBEN DEZE VOLGENS HEN TE MAKEN MET DOMINANTE NORMEN OVER MANNELIJKHEID IN HET TEAM?

In deze paragraaf wordt antwoord gegeven op de bovenstaande deelvraag. Zoals hiervoor is beschreven, bestaan er mannelijkheidsnormen binnen sportteams die invloed hebben op de sociale relaties in het team. Mannelijkheidsnormen hebben invloed op het verwachte gedrag binnen het team en op de manier waarop de communicatie in het team wordt vormgegeven. Deze tweede deelvraag zal worden beantwoord middels een aantal stappen. Ten eerste zal de rol van subgroepjes in de sportteams worden besproken. De rol van subgroepjes is in veel van de interviews genoemd omdat ze een speciale plaats in het team innemen. Nadat subgroepjes besproken zijn zal de mogelijkheid van eenzaamheid in het sportteam worden behandeld. Op basis van deze twee onderdelen zal deze deelvraag worden beantwoord.

4.2.1 Subgroepjes

Een belangrijke rol in de sportteams is weggelegd voor de subgroepjes die binnen de teams ontstaan. Subgroepjes ontstaan langs verschillende lijnen: zo omschrijft Ivo bijvoorbeeld subgroepjes die ontstaan langs gedeelde interesses of vaardigheden maar beschrijft Charles het belang van een gedeelde geschiedenis. Ivo vertelt hier over:

“Kijk, aan de ene kant kun je zeggen, je hoort erbij in het team op momenten als je gewoon lekker elke zaterdag aanwezig bent of elke keer mee mag trainen en in de wedstrijden gewoon en spelen toekomt. Maar ik denk dat je er vooral bij hoort als je daarnaast ook een beetje een eigen subgroepje krijgt binnen het team, want elk team heeft altijd subgroepjes, want je krijgt nooit zestien hele hechte jongens of iets dergelijks, dan zijn er altijd dat je bij twee groepjes van vier bijvoorbeeld wat beter betrokken bent en bij de overige net wat minder”

Deze subgroepjes dienen echter niet alleen om de groep wat toegankelijker te maken; binnen de subgroepjes kan ook aan de teamnorm ontkomen worden. Waar de sportteams, zoals in de vorige deelvraag besproken, gekenmerkt worden door open maar oppervlakkige communicatie, wordt daar binnen de subgroepjes een uitzondering op gemaakt. Wanneer spelers ergens tegenaan lopen of mee zitten, bestaat binnen de subgroepjes de mogelijkheid om hier openlijk over te spreken. Dit gaat echter niet vanzelf. Zo vervolgt Ivo later in het interview:

“Ik denk dat de norm bij heel veel mannen is van we praten er niet over. We weten allemaal wel dat we er wel over praten en dat is oké, maar dat tast je even af. Van oké, eerst even een balletje opgooien als die andere weg lekker binnenkopt zeg maar dan ga je er gewoon een goed gesprek over hebben en dat gebeurt meestal wel. Ook denk ik dus dat het niet zo zeer ongemakkelijk is, maar dat het eigenlijk op zoek is naar gelijkgestemdheid”

Ivo beschrijft in dit citaat het proces van aftasten of hij zich onder gelijkgestemden bevindt voordat een kwetsbaar onderwerp aangesneden kan worden. Dit gaat niet vanzelf, er wordt eerst voorzichtig een toespeling gemaakt op een moeilijker onderwerp en daarna wordt de reactie van de ander afgewacht. Staat deze persoon open voor dit onderwerp of praat hij er overheen? Wanneer dit eerste het geval blijkt te zijn, kan een dieper gesprek ontstaan.

Deelname aan de subgroepjes wordt zo een voorwaarde om je kwetsbaar op te kunnen stellen in het team. Alle respondenten die bevestigend antwoord gaven over zich kwetsbaar op kunnen stellen, benoemden vervolgens de subgroepjes binnen het team als de plek waar hier ruimte voor bestond. De subgroepjes kunnen ook op een andere manier worden ingezet. Alex beschrijft dat hij iemand uit zijn subgroepje in zou zetten om namens hem te spreken in het team wanneer hij er om een emotionele reden niet bij kan zijn. Deze persoon deelt dit nieuws dan met de rest van de groep, zodat hij zelf wat meer buiten schot blijft. Het subgroepje binnen het sportteam bestaat als een manier om buiten schot van de teamnorm te blijven.

Onder de respondenten waren er ook drie die geen subgroepjes binnen hun teams rapporteerden. Deze respondenten gaven echter ook aan dat het sportteam voor hen niet de plek was om te praten over zorgen die ze hebben. In plaats van de zorgen te delen in het team, gaven deze jonge mannen er de voorkeur aan het met andere vrienden of familie over te spreken.

Samenvattend ontstaan subgroepjes als reactie op de teamnorm waarin weinig ruimte bestaat om je kwetsbaar op te stellen in het sportteam. Middels subgroepjes kan ontkomen worden aan deze norm en ontstaat er ruimte voor emotionele kwetsbaarheid.

4.2.2 Alleen voelen

Onder de respondenten gaf de helft aan zich weleens alleen te voelen in het team. Deze gevoelens hadden bij elk van deze respondenten te maken met het niet meekomen of geen aansluiting voelen met het team. Bertram deelde zijn ervaring met het alleen voelen in het gemengde vriendenteam waar hij in speelt als volgt:

“Ja één keer vorig jaar, achteraf best een grappig verhaal. Er was een volleybaltoernooi toen moest ik dat organiseren en door corona was het raar. En ik had mij dus niet ingeschreven bij een team en normaal gesproken zou ik natuurlijk bij mijn eigen team meedoen. Maar dat kon niet omdat ik organisatie was en toen bleek het rustig te zijn en kon ik potjes meedoen. Er was een ander team dat 5 man had en die speelde ook hoog dus ik dacht daar lekker mee te spelen. Dat ging goed en toen stond ik in de finale tegenover mijn eigen team. En ik dacht lachen, gezellig. Die werden mij toch een potje chagrijnig op mij, terwijl ik dacht: daar gaan we lekker volleyballen. Zij waren zo dronken als het ik weet niet wat, ze hadden de hele dag al heel veel plezier gemaakt, alles gewonnen, en toen stond ik in de finale. Geen bal geraakt. Toen hadden ze met zijn allen besloten om mij te gaan boycotten, maar omdat ze zo dronken waren hadden ze op een gegeven moment niet meer door dat het niet leuk meer was. Toen zei ik op een gegeven moment: later, ik ga wat anders doen. Ik zou eigenlijk met hen chillen en dinsdag daarna was het weer prima. Dat was eigenlijk de enige keer. Maar dat boeide ook echt helemaal geen reet. En het is nu zo dat we grapjes over zitten te maken.”

De beschreven situatie is een voorbeeld van hoe een speler zich alleen kan voelen in een sportteam. Bertram, door mee te doen met een ander team, had in de ogen van zijn eigen team verzaakt op het gebied van trouw en werd hierom tijdelijk buitengesloten. Tegelijkertijd is in dit citaat terug te zien hoe er middels humor, typerend voor communicatie binnen sportteams, met dit voorval wordt omgegaan: wanneer deze situatie ter sprake komt worden er grapjes over gemaakt. In het citaat wordt de interviewer er twee keer van verzekerd dat het door de respondent nu niet meer wordt gezien als probleem.

Onder de respondenten die aangaven zich nooit alleen te voelen in het sportteam liepen de redenen waarom dit niet aan de orde was uiteen. Waar een deel voldoende aansluiting binnen het team ervaart, geven anderen aan dat het team voor hen niet die waarde heeft. Het sportteam is voor deze personen niet in eerste plaats een sociale bezigheid maar juist de plek om te sporten. De persoonlijke ambitie van deze respondenten was om niet meer uit het sportteam te halen dan enkele keren per week te bewegen, voor de gezelligheid hadden ze andere bronnen. Het teamgevoel en commitment blijven wel belangrijk, maar dan vooral om de wedstrijden te winnen en tot de beste sportprestaties te komen.

Respondent Hans geeft aan dat hij zich nooit alleen voelt in zijn sportteam, maar zich wel goed voor kan stellen dat het gebeurt. Hij geeft vervolgens aan dat wanneer hij niet de veiligheid van de subgroep zou hebben of het idee het mee te kunnen doen met de teamnorm, dat het sportteam een stuk onveiliger zou voelen en dat hij dit bij eerdere teams wel zo ervaren had. Ook Dirk geeft aan zich niet alleen te voelen in het team, maar tegelijkertijd bespreekt hij de manieren waarop er in het team een proactief beleid wordt gevoerd om mensen in het team te betrekken. Daarnaast bestaat bij Dirk in het team altijd de mogelijkheid om het hart te luchten bij een leider, een lid van de teamstaf die spelers altijd in vertrouwen kunnen nemen.

4.2.3 Slot

De mannelijkheidsnorm in sportteams kan dus leiden tot een eenzaamheidservaring. Dit hangt af van de persoonlijke ambitie van het de respondent, bijvoorbeeld om de gezelligheid op te zoeken binnen het team of juist de focus te leggen op de sportprestaties. Respondenten rapporteren dat eenzaamheid kan ontstaan op momenten dat ze niet goed mee kunnen doen in de in de teamnorm of geen toegang hebben tot een subgroepje om hun persoonlijke ervaring mee te delen.

4.3 WELKE MOGELIJKHEDEN ZIEN DEZE JONGE MANNEN VOOR DE SPORTVERENIGING OM VERBETERING IN DE SOCIALE RELATIES TE BRENGEN?

In deze paragraaf wordt antwoord gegeven op de bovenstaande deelvraag. Wanneer de respondenten nadenken over de rol van de vereniging komen er wisselende antwoorden. In grote lijnen zien de respondenten twee mogelijkheden voor de sportvereniging om de sociale relaties te verbeteren. Deze mogelijkheden bestaan uit het faciliteren van een locatie en het faciliteren van een vertrouwenspersoon. Beide mogelijkheden zullen hieronder worden uitgewerkt.

4.3.1 Faciliteren van een locatie

Respondent Hans spreekt zich het meest tegen het idee uit dat er een rol is weggelegd voor de sportvereniging in de verbetering van de sociale relaties in sportteams. Hij verduidelijkt dit met het feit dat hij niet gelooft dat er een standaardnorm neergelegd kan worden op elk sportteam omdat elk team op zichzelf staat. Daarnaast worden veel sportverenigingen gerund door vrijwilligers; de vraag is waar de capaciteit vandaan gehaald kan worden.

Sportverenigingen hebben vaak moeite om voldoende vrijwilligers op de been te krijgen om de vereniging draaiende te houden, laat staan om er extra taken voor teams bij op te pakken. Extra taken, zoals het begeleiden van teams als groepen door de vereniging, worden hierdoor bemoeilijkt. Waar Hans echter wel een rol voor de sportvereniging ziet weggelegd, is in het faciliteren van de mogelijkheden van teamleden om met elkaar in contact te komen.

Dit idee, dat sportverenigingen een faciliterende rol hebben ter bevordering van het contact binnen sportteams, wordt door veel respondenten gedeeld. Hiermee wordt bedoeld dat de club niet alleen velden en kleedkamers faciliteert, maar ook een plaats waar spelers samen kunnen komen. De kantine als sociale verzamelplaats voor de derde helft wordt door veel respondenten als onmisbaar gezien. Respondent Alex vat dit mooi samen in relatie tot de Coronatijd, gekenmerkt door veel restricties:

“Nou, ik denk dat je als vereniging wel een hele belangrijke rol hebt in een soort van de sociale cohesie of van de sfeer binnen de teams en ook binnen de hele club eigenlijk als geheel, en dus denk ik vooral dat zij heel erg moeten stimuleren, zodat teams gezelligheid kunnen hebben. Want dat is eigenlijk het allerbelangrijkste, om een soort van die sfeer in de groep te creëren, dat je ook in ieder geval daar mogelijkheden biedt om gezellig met je team iets te gaan

doen. [...] Als je zag in de coronatijd waarbij je dan soms alleen maar naar het voetbalveld kon komen, en daarna weer weg kon omdat er geen kantine open was. En zo ja, dan leeft dat groepsgevoel ook veel minder”

Alex raakt hier aan een belangrijk punt: het faciliteren door de club en hoe deze ruimte tijdens Coronatijd is gemist. Wanneer respondenten vertellen over de rol van de vereniging, komt regelmatig het gevolg van de lockdowns in beeld. Zo herinnert Ivo zich hoe hij zich realiseerde dat hij al weken niet meer zo had gelachen toen hij terugfietste van de eerste training sinds het versoepelen van een lockdown.

Vanuit de respondenten wordt genoemd dat binnen de teams de behoefte leeft naar teamsport als sociale activiteit. Het faciliteren van een sociale plek, bijvoorbeeld een kantine, komt aan deze behoefte tegemoet.

4.3.2 Faciliteren van een vertrouwenspersoon

Enkele respondenten gingen nog een stapje verder en beargumenteerden het belang van een vertrouwenspersoon die laagdrempelig beschikbaar was voor spelers. Bij deze vertrouwenspersoon zouden spelers terecht kunnen wanneer het binnen hun team niet lekker loopt of ze niet lekker in hun vel zitten. Een voorbeeld hiervan is terug te zien in het selectieteam van Dirk, waar een teamleider rondloopt waar de spelers terecht kunnen voor vragen maar ook hun zorgen. Deze leider functioneert zo naast het team om ervoor te zorgen dat iedereen zich thuis voelt in het team. Ook enkele andere sporters die spelen bij een studentensportvereniging benoemen de aanwezigheid van een vertrouwenspersoon. Hoewel de zichtbaarheid van deze vertrouwenspersoon volgens de respondenten verschilt, wordt de aanwezigheid van de vertrouwenspersoon wel als belangrijk gezien.

4.3.3 Slot

Concluderend kan worden gesteld dat de respondenten een rol weggelegd zien voor de sportvereniging ter bevordering van de sociale relaties in het team. De respondenten noemen het faciliteren van een sociale ruimte als een belangrijke rol voor de sportvereniging, maar enkelen pleiten ook voor het aanstellen van een vertrouwenspersoon. Respondenten zijn terughoudend om meer verantwoordelijkheid voor het groepsproces bij de sportvereniging neer te leggen vanwege gebrek aan capaciteit bij de vereniging en omdat elk team een eigen norm kent.

5 CONCLUSIE

In dit hoofdstuk zal antwoord worden gegeven op de hoofdvraag van deze masterthesis, namelijk

Welke invloed hebben dominante normen over mannelijkheid op de sociale relaties en eenzaamheid van jonge mannen die in teamverband sporten?

Om het concept eenzaamheid te duiden werden in de inleiding verschillende vormen van eenzaamheid onderscheiden, namelijk sociale, emotionele en existentiële eenzaamheid. Sociale eenzaamheid komt neer op een gemis aan contacten: weinig sociale contacten kan leiden tot sociale eenzaamheid. Emotionele eenzaamheid ontstaat door de kwaliteit van contacten en de mate waarin men zich emotioneel kan uiten naar anderen en daarin erkend wordt. Existentiële eenzaamheid bestaat uit een gevoel van niet verbonden zijn met de medemens.

Om de hoofdvraag te beantwoorden is er literatuuronderzoek uitgevoerd naar mannelijkheidsnormen en zijn er tien jonge mannen die sporten in teamverband geïnterviewd. De resultaten van dit onderzoek zullen hieronder worden besproken. Daarnaast zal er een koppeling worden gemaakt tussen het theoretisch kader en de empirische studie.

5.1 THEORIE

Gevonden is dat er niet één dominante mannelijkheidsnorm bestaat, maar dat mannelijkheidsnormen op lokaal, regionaal en globaal niveau bestaan. In de literatuur wordt het onderscheid gemaakt tussen hegemonische globale mannelijkheidsnormen en dominante regionale en lokale mannelijkheidsnormen. Connell (1995) spreekt hier van hegemonische mannelijkheidsnorm en *plural masculinities*: de verhouding tussen globale norm en de lokale en regionale normen die naast elkaar bestaan.

In de literatuur is daarom geen eenduidige definitie van mannelijkheid te vinden die op elke plaats in de wereld geldt. Soms wordt de nadruk legt op emotionele controle, risico's nemen, geweld en dominantie (Zeglin, 2016), soms op zelfredzaamheid (Iacoviello, Valsecchi, Berent, Borinca, Falomir-Pichastor, 2022), of het belang van deskundigheid en onafhankelijkheid (Connell, 1998). Wel lijkt er sprake te zijn van een globale norm, door Connell de transnationale zakenmannelijkheid genoemd. Deze norm betekent dat de man rationeel en succesvol met vrouwen dient te zijn (ibid).

Mannelijkheidsnormen hoeven niet verbonden te zijn aan biologische sekse; mannelijkheid wordt gezien als een sociale ruimte waarbinnen individuen zich tot de mannelijkheidsnorm verhouden (Schipper, 2007).

Duidelijk is dat mannelijkheidsnormen beïnvloed worden door culturele en maatschappelijke veranderingen. Culturele en maatschappelijke veranderingen leiden tot crises van masculiniteit, waarna naar een nieuwe mannelijkheidsnorm wordt gezocht. Deze nieuwe mannelijkheidsnorm wordt deels bepaald door de culturele en maatschappelijke veranderingen, maar is nog steeds gericht op het bevestigen van de dominantie van de man.

5.2 EMPIRIE

Uit de interviews bleek dat er een gedeelde dominante mannelijkheidsnorm te onderscheiden valt in de sportteams van de respondenten. Deze mannelijkheidsnorm bestaat uit de grote waarde die wordt gehecht aan het teambelang middels trouw en in dienst spelen van het team. Daarnaast zijn er verwachtingen rondom gedrag: van de teamleden wordt verwacht dat ze meedoen met de groep, wat betekent inzet tonen op het veld, meedoen in de derde helft en meedoen in de communicatienorm.

Het teamgevoel en de verwachtingen rondom gedrag kunnen echter beschouwd worden als de basis van de teamnorm. Uit de verhalen van respondenten blijkt dat de norm binnen teams vanaf deze gedeelde basis uiteenloopt. Dit heeft te maken met verschillen in teamsamenstelling en teamdoelen. Gevonden is dat in selectieteams vaardigheid een grotere rol speelt, waar in vriendenteams het vermogen om gezellig mee te doen belangrijker wordt geacht. Daarnaast beïnvloedt het teamdoel bijvoorbeeld de communicatie; in een team met een hogere ambitie andere gesprekken worden gevoerd dan in een team met een lagere ambitie. In een team met een hogere ambitie zijn de gesprekken meer gericht op het teamdoel en hoe dat te bereiken, terwijl in teams met een lagere ambitie gezelligheid in gesprekken centraal staat.

De dominante mannelijkheidsnorm richt zich op toegankelijke maar oppervlakkige communicatie en op de controle van emoties. Uit de interviews kwam naar voren dat deze manier van communiceren als voorwaarde wordt gezien om als team laagdrempelig met elkaar om te gaan. Uit het tonen van emoties ontstaat enkel gedoe en frictie.

Hoewel slechts de helft van de respondenten aangeeft zich weleens alleen te voelen in een sportteam, lijken bijna alle respondenten te onderkennen dat de kans op eenzaamheid in het

team bestaat. Gevoelens van eenzaamheid in het team kunnen ontstaan doordat spelers moeite hebben om mee te doen in de teamdynamiek of geen toegang hebben tot subgroepjes in het team.

Voor de sportvereniging is een rol weggelegd voor het bevorderen van de sociale relaties in het sportteam. In het onderzoek wordt benadrukt dat het belangrijk is dat er een omgeving, zoals een kantine, wordt gefaciliteerd door de sportvereniging. Binnen deze omgeving kunnen de sportteams sociale relaties ontwikkelen. Daarnaast gaan er ook stemmen op voor het aanstellen van een vertrouwenspersoon binnen sportclubs, een individu waar spelers met zorgen terecht kunnen.

5.3 SLOT

De gevonden dominante mannelijkheidsnorm in de teams van de respondenten heeft te maken met emotionele controle, toegankelijke maar platte communicatie en trouw en toewijding aan het team. Los van deze overkoepelende gedeelde norm kennen de verschillende teams ook een eigen invulling van de mannelijkheidsnorm. Hierin is de theorie van Connells (1995) *plural masculinities* terug te zien, doordat de teams deels een ander belang hechten aan wat als mannelijk wordt gezien.

Concluderend kan worden gesteld dat de dominante mannelijkheidsnormen in sportteams voor emotionele eenzaamheid kunnen zorgen in sportteams. Respondenten noemen geen gevoel van verlies van verbinding met het team of weinig sociale contacten, maar wel dat ze emotioneel weinig kwijt kunnen binnen het sportteam. Dit duidt op emotionele eenzaamheid. Subgroepjes binnen de sportteams vormen een middel voor de sporters om zich aan de norm te onttrekken omdat binnen deze groepjes de mogelijkheid bestaat om gevoeliger emotionele zaken te bespreken. De subgroepjes worden echter gevormd door gedeelde ervaring of gedeelde interesses en zijn daardoor niet voor iedere sporter gelijk toegankelijk. Dit betekent nog steeds niet dat deze sporters emotionele eenzaamheid ervaren. Wanneer een sporter niet de persoonlijke ambitie heeft om binnen het team emotionele connecties te maken wordt de emotionele connectie met andere sporters ook niet gemist maar worden andere connecties hiertoe ingezet.

6 DISCUSSIE

Eén van de redenen waarom veel jonge mannen niet gemakkelijk spreken over hun emoties is vanwege de mannelijkheidsnorm (Stick, 2021). Het onvermogen om over emoties te spreken kan onder jonge mannen leiden tot eenzaamheid (Cox, 2020; Kealy, 2021). De sociale norm van mannelijkheid wordt van oudsher nog extra benadrukt in sport, bijvoorbeeld om de sportprestaties te verbeteren (Stick, 2021; Ramaeker & Petrie, 2019, Adams, 2010). Hoewel sport vaak wordt gezien als een belangrijke bron voor sociaal kapitaal, of als middel om competenties zoals teamwork en zelfbeheersing te leren,¹⁰ kan nadruk op de norm van mannelijkheid juist averechts werken en tot eenzaamheid leiden (Pels & Kleinert, 2016).

In dit onderzoek is gevonden dat de mannelijkheidsnorm in sportteams leidt tot het benadrukken van emotionele controle, toegankelijke maar platte communicatie en trouw en toewijding aan het team. Verder werd gevonden dat jonge mannen zich aan de mannelijkheidsnormen onttrekken door de betrekkelijke veiligheid van subgroepjes op te zoeken. Wanneer het voor teamleden moeilijk is om te voldoen aan de norm of de subgroepjes niet toegankelijk zijn, ontstaat de kans op eenzaamheid in het sportteam.

Voor dit onderzoek zijn een kennisdoel en een praktisch doel opgesteld. In deze discussie zullen eerst de implicaties van de resultaten voor het kennisdoel en daarna van het praktisch doel van dit onderzoek worden besproken. Vervolgens komen de beperkingen van het onderzoek aan bod. Ten slotte worden de aanbevelingen voor vervolgonderzoek besproken.

6.1 IMPLICATIES VOOR HET KENNISDOEL

Voor dit onderzoek is het volgende kennisdoel opgesteld:

Het kennisdoel van dit onderzoek is om meer inzicht krijgen in de invloed van dominante normen over mannelijkheid op de eenzaamheid van jonge mannen die in teamverband sporten.

De eerste implicatie die besproken wordt gaat over de controle van emoties. In de interviews bleek dat spreken over emoties over het algemeen niet gemakkelijk was. Niet alleen rapporteerden respondenten de controle van emoties als belangrijke eigenschap in het sportteam, ook in het theoretisch kader kwam dit naar voren. Wanneer in de interviews werd doorgevraagd naar emoties vonden veel respondenten het moeilijk om emoties te benoemen.

---

¹⁰ <https://nocnsf.nl/we-winnen-veel-met-sport/sport-en-sociale-cohesie>

Wanneer werd gevraagd naar emoties kwamen de respondenten het vaakste uit op de emoties boosheid, irritatie en frustratie. Respondenten leken zich minder bewust te zijn van een emotionele laag in het sportteam, behalve dan wanneer deze stoorde in de teamdynamiek. Maar ook de eigen emotionele verhouding tot hetgeen zich in het team voltrekt bleef vaak achterwege.

Hieruit blijkt een heikel punt: de mannelijkheidsnorm die hierin terug te zien is blijft dus niet beperkt tot slechts het team, ook buiten het team is het delen van emoties niet gewoon. In de inleiding werd al genoemd dat mannen vaker moeilijk over het gevoelsleven spreken (Guvensel, Dixon, Chang & Dew, 2017). Dit blijkt bijvoorbeeld ook uit het feit dat twee respondenten eerst ontkennend op de vraag reageerden of ze zich weleens alleen voelden, om zich daarna te corrigeren. Uit de toelichting die volgt blijkt dat de respondenten vooral niet willen dat hun verhaal rondom eenzaamheidsgevoel al te serieus genomen wordt. Hieruit blijkt een mannelijkheidsnorm die breder is dan alleen die in het sportteam van de respondent. Op andere momenten komt meer een sportnorm naar voren, zoals het belang van trouw aan het team. De mannelijkheidsnorm die is gevonden in het team is dus dubbel: de sporter neemt de mannelijkheidsnorm van zijn eigen sociale omgeving mee, die naast de mannelijkheidsnorm van het team bestaat.

Dit heeft mogelijk te maken met het feit dat in dit onderzoek amateursporters zijn onderzocht. De respondenten sporten ‘naast’ hun studie of carrière; sport is geenszins het onderdeel van hun leven waar de nadruk op ligt. De teamsport bestaat zodoende dan ook niet in een vacuüm; ook de mannelijkheidsnormen buiten de sport werken in op de dynamiek onder de sporters.

De tweede implicatie bij dit kennisdoel heeft te maken met de verbindende factor van teamsport. “Teamsport verbindt en verbreedert”, aldus de NOC*NSF: sport wordt gezien als een belangrijke bron voor sociaal kapitaal.¹¹ Deze visie is echter niet onbetwist: zo komen sociologen Spaaij, Magee en Jeanes (2014) vanuit hun discipline met een weerwoord hoe sport ook kan discrimineren en uitsluiten. Ook sociologen Elling en Claringbould (2005) herkennen uitsluitingsmechanismes zoals discriminatie, vaardigheid en ongelijke toegang binnen de sport. In het huidige onderzoek wordt het uitsluitingsmechanisme binnen teamsport nog verder genuanceerd door de mannelijkheidsnormen als in- en uitsluitingsmechanisme te onderzoeken.

---

¹¹ <https://nocnsf.nl/we-winnen-veel-met-sport/sport-en-sociale-cohesie>

De mannelijkheidsnorm neemt hierin een dubbele rol in: aan de ene kant worden sportteams in dit onderzoek gecategoriseerd als ‘zeer toegankelijk’ en kunnen ze een sociale behoefte vervullen. Aan de andere kant wordt in dit onderzoek de sociale behoefte die het sportteam vervult genuanceerd en blijkt dat daar ook keerzijden aan zitten. Het sportteam hoeft geen plek te zijn voor sterke emotionele vriendschappen, maar wordt eerder gekenmerkt door platte maar toegankelijke communicatie. Voor emoties is over het algemeen geen ruimte maar worden gezien als hinderend. Dit onderzoek biedt een kritisch perspectief op de slogan ‘sport verbindt en verbreedert’ in de zin dat sport niet alleen niet voor iedereen toegankelijk is, maar dat sport ook voor ingewijden geen verbinding of verbroedering hoeft te betekenen. Hierin is een mogelijke verklaring te vinden waarom mannen minder sociale vruchten plukken van de sport dan vrouwen (Pels & Kleinert, 2016).

6.2 IMPLICATIES VOOR HET PRAKTISCH DOEL

In dit onderdeel zullen de implicaties voor het praktisch doel van dit onderzoek worden besproken. Het praktisch doel van dit onderzoek was de volgende:

De uitkomsten van dit onderzoek kunnen worden gebruikt als basis voor advies aan sporters en sportverenigingen met als doel het vergroten van het bewustzijn over de rol van normen van mannelijkheid in de sport.

De eerste implicatie voor het praktisch doel van dit onderzoek heeft te maken met de verhouding van jonge mannen in de teamsport tot de mannelijkheidsnorm. De mannelijkheidsnorm wordt binnen *masculinity studies* geassocieerd met macht: Connell omschrijft de hegemonische mannelijkheidsnorm bijvoorbeeld als het huidige antwoord op hoe het patriarchaat dominant kan blijven (1995, p. 77). Ook binnen dit onderzoek komen er voldoende negatieve kanten van de mannelijkheidsnorm aan bod, bijvoorbeeld hoe het kan werken als in- en uitsluitingsmechanisme binnen sportteams. Aan de andere kant mag er niet voorbij worden gegaan aan de positieve functie van de mannelijkheidsnorm. Uit het onderzoek blijkt ook dat er een grote behoefte is aan een plek waar contact gewoon simpel is. Het sportteam, inclusief mannelijkheidsnorm, vervult een behoefte, voelt als een vrijplaats voor de sporters.

In navolging van Smaling en Alma spreekt Peter Derx (2011) over de behoefte aan contact en verbondenheid als zinbehoefte. In dit onderzoek is terug te zien hoe sportteams hier soms niet aan voldoen, maar ook hoe wel. Hoewel respondenten aangeven zich weleens alleen te

voelen in het team, is de sport ook nog waardevol genoeg om er toch wel mee door te gaan. Wanneer wordt gedacht over het vergroten van het bewustzijn over mannelijkheidsnormen in de sport, is dit ook een belangrijk aspect: mannelijkheidsnormen in de sport zijn een dubbelsnijdend zwaard. Het kent negatieve, maar ook grote positieve kanten.

De tweede implicatie betreft de functie van *dialectical pragmatism*. In het theoretisch kader werd gevonden dat *dialectical pragmatism* betekent dat misschien publiekelijk progressieve waarden worden aangedragen, maar dat uit het gedrag andere waarden blijken (Stick, 2021). *Dialectical pragmatism* wordt volgens de literatuur gebruikt om de hegemonie van het patriarchaat in stand te houden. Dit proces is bewust of onbewust. Een voorbeeld hiervan is in de resultaten terug te zien in het gebruik van het woord homo als scheldwoord. In dit onderzoek bleek dat ‘homo’ als scheldwoord gebruikt werd in verschillende teams, met vaak de toevoeging dat met het gebruik van het woord iets anders werd bedoeld dan homoseksueel. Hierin zou *dialectical pragmatism* herkend kunnen worden, ware het niet dat uit het onderzoek ook blijkt dat de jonge mannen elkaar hierin ook kunnen corrigeren zonder repercussies. Het is hierin wel belangrijk dat het van binnen in de groep komt, dat daarin de noodzaak wordt herkend. Een opgelegde norm zou enkel weerstand oproepen. Dus hoewel het gedrag niet hetzelfde uitwijst als de waarden van de individuele sporters, bestaan er mogelijkheden om het gedrag bij te laten stellen naar de waarden.

Gezien de getoonde terughoudendheid van de onderzochte sporters om een algemene teamnorm opgelegd te krijgen, zal voor verandering binnen de teams moeten worden gekeken hoe dit *bottom-up* benaderd kan worden.

6.3 BEPERKINGEN

In dit onderdeel zullen de beperkingen van dit onderzoek worden besproken. De eerste beperking gaat over de steekproef van de sporters, de tweede over de bekendheid van de onderzoeker met zowel teamsporten als respondenten.

De steekproef aan jonge mannen die sporten in teamverband bestond uit jonge mannen die al een lange tijd sporten in teamverband. Elke respondent had al in ieder geval tien jaar ervaring in de sportwereld. In een onderzoek naar de invloed van mannelijkheidsnormen zijn de jaren ervaring belangrijk. Niet alleen maken de jaren ervaring uit voor de invloed van de mannelijkheidsnorm volgens Walsh, Blom, Bolin en Bowman (2021), het feit dat sporters na al die jaren nog steeds in teamverband sporten betekent ook dat het iets is waar ze mee om

kunnen gaan. De invloed van de mannelijkheidsnormen op sporters die net aan teamsport beginnen is mogelijk heel anders.

De tweede beperking heeft te maken met de bekendheid van de onderzoeker met de respondenten en de sportwereld. De onderzoeker sport zelf 23 jaar in teamverband en heeft zodoende veel ervaring met de dynamiek binnen teams. Deze ervaring kan mogelijk blinde vlekken met zich mee hebben gebracht in dit onderzoek.

Daarnaast was de onderzoeker bekend met een deel van de respondenten, die deels werden geworven uit persoonlijke kring. De persoonlijke band die de onderzoeker met de respondenten heeft kan invloed hebben gehad op de sociaalwenselijkheid van de antwoorden.

6.4 AANBEVELINGEN VOOR VERVOLGONDERZOEK

Tot slot zullen in deze paragraaf aanbevelingen worden gedaan voor vervolgonderzoek. In navolging van de eerste besproken beperking van dit onderzoek zou het interessant zijn om een longitudinaal onderzoek uit te voeren onder jeugdleden van teamsporten. Daarbij zou onderzocht kunnen worden wat mannelijkheidsnormen in de teamsport voor invloed hebben op teamsporters met weinig ervaring. Dit onderdeel zou ook vanuit Humanistisch perspectief interessant zijn, omdat ook de invloed op de ontplooiing van de jonge sporter wordt gezien. Vanuit het humanistisch vormingsideaal wordt namelijk een groot belang gehecht aan de ontplooiing van het individu, zowel voor de persoon zelf alsook als onderdeel van de samenleving (Vanheste, 2007, p. 82). Middels dit onderzoek onder jeugdleden zouden ook sporters die vroegtijdig afhaken meegenomen kunnen worden in de steekproef en onderzocht kunnen worden wat hiertoe de reden was. Daarnaast zou het onderzoek inzicht kunnen bieden in de gevestigde mannelijkheidsnormen in de teamsport en hoe deze zich door de tijd ontwikkelt. Deze aanbeveling sluit daarom ook aan bij de conclusie van Franssen, Stijnen, Hamers en Schneider (2020) die suggereren dat er meer onderzoek nodig is om eenzaamheid in verschillende leeftijdsgroepen te begrijpen. Onderzoek wijst namelijk uit dat er niet één overkoepelende aanpak te vinden is waarmee eenzaamheid onder alle leeftijden aangepakt kan worden. In plaats daarvan is er een zeer specifieke aanpak nodig voor elke bevolkingslaag.

7 REFERENTIES

- Adams, A., Anderson, E., McCormack, M. (2010). Establishing and Challenging Masculinity: The Influence of Gendered Discourses in Organized Sport. *Journal of Language and Social Psychology*, vol. 29(3).
- Alexander, S.M., Woods, K. (2018). Reality television and the doing of hyperauthentic masculinities. *Journal of Men's Studies*, Vol. 1-20.
- Baranov, V., De Haas, R., Grosjean, P. (2021). *Men. Roots and consequences of Masculinity norms*. (CentER Discussion Paper; Vol. 2018-041). CentER, Center for Economic Research.
- Boeije, H. (2014). *Analyseren in kwalitatief onderzoek*. Denken en doen. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Bolmsjö, I., Tengland, P.A., Rämgar, M. (2019). Existential loneliness: An attempt at an analysis of the concept and the phenomenon. *Nursing Ethics*, vol. 26(5).
- Brouwer, E. (2006). *Een keeper is altijd alleen*. Amsterdam: Uitgeverij L.J. Veen.
- Connell, R. W. (1995). *Masculinities*. Berkeley: University of California Press.
- Connell, R.W. (1998). Masculinities and Globalization. *Men and Masculinities*.
- Connell, R.W., Messerschmidt, J.W. (2005). Hegemonic masculinity: rethinking the concept. *Gender & Society*.
- Cox, D.W., Ogrodniczuk, J.S., Oliffe, J.L., Kealy, D., Rice, S.M., Kahn, J.H. (2020). Distress Concealment and Depression Symptoms in a National Sample of Canadian Men. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, vol. 208(6).
- Daas, den, M. (2006). Maskerade van de keuzebiografie. De problematiek van de zelfsturing bij jonge volwassenen. In: Dohmen, D., de Lange, F. (2006). *Moderne levens lopen niet vanzelf*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Davids, C.M., Watson, L.B., Gere, M.P. (2018). Objectification, Masculinity, and Muscularity: A Test of Objectification Theory with Heterosexual Men. *Sex roles*.

- Derkx, P. (2011). *Humanisme, zinvol leven en nooit meer 'ouder worden'*. Een levensbeschouwelijke visie op ingrijpende biomedisch-technologische levensverlenging. Uitgeverij VUBPRESS.
- Durik, A.M., Hyde, J.S., Marks, A.C., Roy, A.L., Anaya, D., Schultz, G. (2006). Ethnicity and Gender Stereotypes of Emotion. *Sex Roles*, vol. 54.
- Elling, A., Claringbould, I. (2005). Mechanisms of Inclusion and Exclusion in the Dutch Sports Landscape: Who Can and Wants to Belong? *Sociology of Sport Journal*, 22(4), 498–515.
- Fehr, B. (2004). Intimacy Expectations in Same-Sex Friendships: A Prototype Interaction-Pattern Model. *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 86(2).
- Franssen, T., Stijnen, M., Hamers, F., Schneider, F. (2020). Age differences in demographic, social and health-related factors associated with loneliness across the adult life span (19-65 years): a cross-sectional study in the Netherlands. *BMC Public Health*.
- Gill, R. (2005). Body Projects and the Regulation of Normative Masculinity. *Body & Society*, vol. 11(1)
- Guvensel, K., Dixon, A., Chang, C., Dew, B. (2017). The Relationship Among Gender Role Conflict, Normative Male Alexithymia, Men's Friendship Discords With Other Men, and Psychological Well-Being. *Journal of Men's Studies*, vol. 1(21).
- Helm, P.J., Rothschild, L.G., Greenberg, J., Croft, A. (2018). Explaining sex differences in existential isolation research. *Personality and Individual Differences*, vol. 134.
- Iacoviello, V., Valsecchi, G., Berent, J., Borinca, I., Falomir-Pichastor, J.M. (2022). Is traditional masculinity still valued? Men's perceptions of how different reference groups value traditional masculinity norms. *Journal of Men's Studies*, Vol. 30(1).
- Jóhannsdóttir, A., Gíslason, I.V. (2017). Young Icelandic Men's perception of masculinities. *Journal of Men's Studies*, Vol. 1-17.
- Johnson, A.G. (1997). *The Gender Knot: Unraveling our Patriarchal Legacy*. Temple University Press, U.S.
- Jorna, T., Voois, W. (2014). *Onmetelijke eenzaamheid*. Eenzaamheid als mogelijkheid tot zelfwording en zelfvinding. Delft: Eburon.

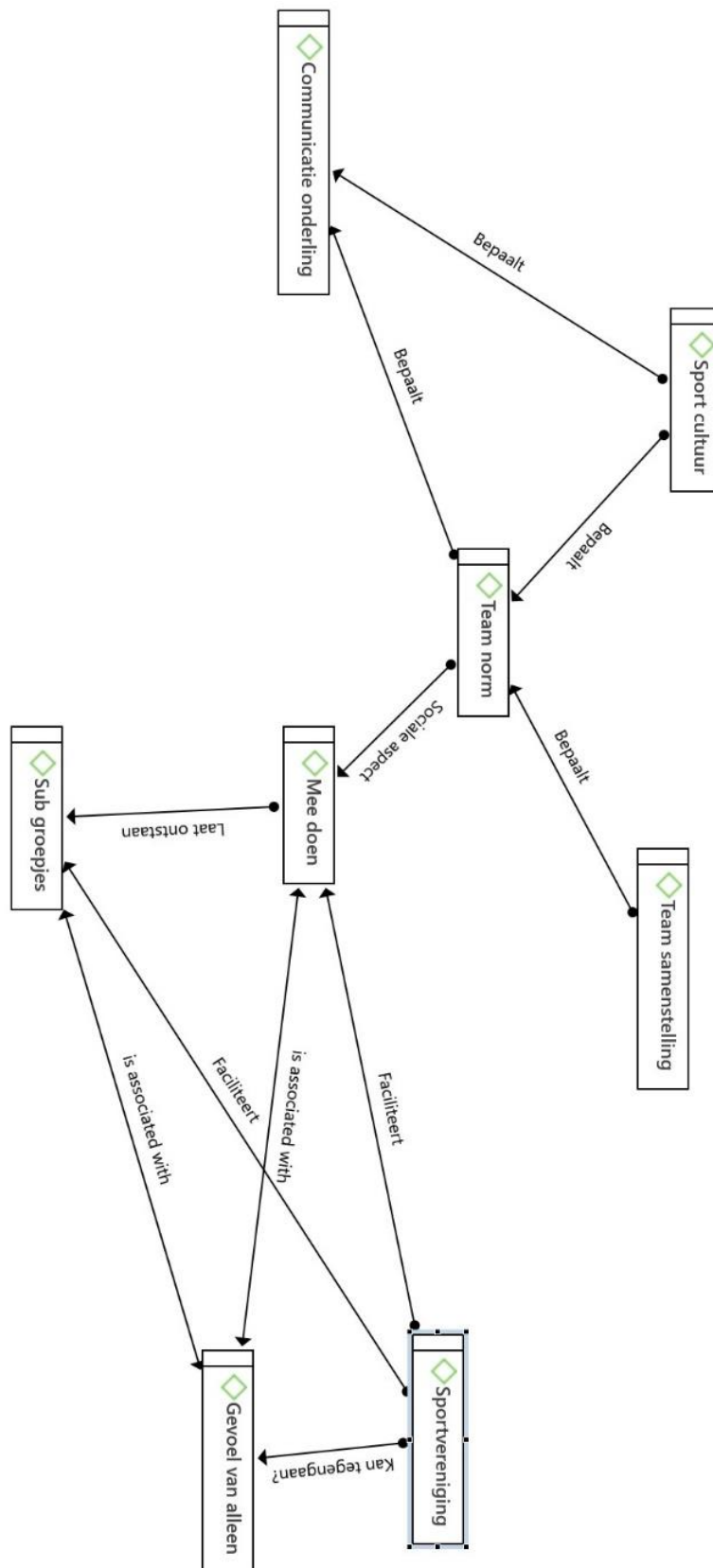
- Karakis, E.N., Levant, R.F. (2012). Is Normative Male Alexithymia Associated with Relationship Satisfaction, Fear of Intimacy and Communication Quality Among Men in Relationships? *The Journal of Men's Studies*, vol. 20(3).
- Kealy, D., Seidler, Z.E., Rice, S.M., Cox, D.W., Oliffe, J.L., Ogrodniczuk, J.S., Kim, D. (2021). Reduced Emotional Awareness and Distress Concealment: A Pathway to Loneliness for Young Men Seeking Mental Health Care. *Frontiers in Psychology*.
- Keum, B.T., Oliffe, J.L., Rice, S.M., Kealy, D., Seidler, Z.E., Cox, D.W., Levant, R.F., Ogrodniczuk, J.S. (2021). Distress disclosure and psychological Distress among men: the role of feeling understood and loneliness. *Current Psychology*.
- Kidd, B. (2013). Sports and masculinity. *Sport in Society: cultures, commerce, media, politics*, 16:4.
- Langelier, D.M., D'Silva, A., Shank, J., Grant, C., Bridel, W., Culos, Reed, S.N. (2019). Exercise interventions and their effect on masculinity, body image, and personal identity in prostate cancer – A systematic qualitative review. *Psycho-Oncology*, vol. 28:1.
- Levant, R. F. (1992). Toward the reconstruction of masculinity. *Journal of Family Psychology*, vol. 5(3-4).
- Liaqat, H., Malik, T.A., Bilal, A. (2020). Impact of Masculinity and Normative Male Alexithymia on Interpersonal Difficulties in Young Adult Males. *Mediterranean Journal of Clinical Psychology*.
- Messner. M.A. (2007). The masculinity of the governor. Muscle and Compassion in American Politics. *Gender & Society*.
- Migliaccio, T. (2009). Men's Friendships: performances of masculinity. *The Journal of Men's Studies*, Vol. 17-3.
- Neuman, W.L. (2014). *Understanding research*. Pearson Education Limited.
- Overdiek, T., van Lent, W. (2019). *Als de man verliest*. Omgaan met tegenslag, verdriet en rouw. Amsterdam: Uitgeverij Balans.

- Parent, M.C., Moradi, B. (2011). His biceps become him: A test of objectification theory's application to drive for muscularity and propensity for steroid use in college men. *Journal of Counseling Psychology*, vol. 58(2),
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative Research & Evaluation Methods*. 3rd Edition. Sage Publications.
- Pels, F., & Kleinert, J. (2016). Loneliness and physical activity: A systematic review. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, vol. 9.
- Pinel, E.C., Long, A.E., Murdoch, E.Q., Helm, P. (2017). A prisoner of one's own mind: Identifying and understanding existential isolation. *Personality and Individual Differences*, vol. 105.
- Ramaeker, J., & Petrie, T. A. (2019). “Man up!”: Exploring intersections of sport participation, masculinity, psychological distress, and help-seeking attitudes and intentions. *Psychology of Men & Masculinities*, vol. 20(4).
- Renders, K. (2005). Serie een bijzondere casus: Rocco op de rand. Existentiële thema's in de psychotherapie van een adolescent. *Tijdschrift voor Psychotherapie*, vol. 31.
- Scheibling, C., Lafrance, M. (2019). Man up but stay smooth: hybrid masculinities in advertising for men's grooming products. *Journal of Men's Studies*, Vol. 1-18.
- Schippers, M. (2007). Recovering the feminine other: masculinity, femininity, and gender hegemony. *Theor Soc*, 36.
- Scholte, J.A. (2007). Defining Globalisation. *The World Economy*, Vol. 31, issue 11 November 2008.
- Slob, M. (2020). *De lege hemel*. Over eenzaamheid. Amsterdam: Ambo|Anthos.
- Spaaij, R., Magee, J., Jeanes, R. (2014). *Sport and social exclusion in global society*. London: Routledge
- Stick, M. (2021). Conflicts in Sporting Masculinity: The Beliefs and Behaviors of Canadian Male Athletes. *Journal of Men's Studies*, vol. 29(3).
- Simon R.W., Nath, L.E. (2004). Gender and Emotion in the United States: Do Men and Women Differ in Self-Reports of Feelings and Expressive Behavior? *American Journal of Sociology*, vol. 109(5).

- Svendsen, L. (2017). *A Philosophy of Loneliness*. London: Reaktion Books Ltd.
- Swain, J. (2003). How Young Schoolboys Become Somebody: The role of the body in the construction of masculinity. *British Journal of Sociology of Education*, vol. 24(3).
- Tilburg, T.G. van (2020). Social, Emotional, and Existential Loneliness: A Test of the Multidimensional Concept. *The Gerontologist*.
- Vanheste, J. (2007). *Humanisme en het avondland*. De Europese humanistische traditie. Uitgeverij Damon bv.
- Waling, A. (2018). Rethinking Masculinity Studies: Feminism, Masculinity, and Poststructural Accounts of Agency and Emotional Reflexivity. *Journal of Men's Studies*, vol. 1-19.
- Waling, A. (2019). Rethinking Masculinity Studies: Feminism, Masculinity, and Poststructural Accounts of Agency and Emotional Reflexivity. *Journal of Men's Studies*, Vol. 27(1).
- Walsh, J.A., Blom, L.C., Bolin, J., Bowman, S. (2021). Factors Relating to College Football Players' Conformity to Traditional Masculine Norms. *Journal of Men's studies*, vol. 1-18.
- Wong, Y.J., Levant, R.F., Welsh, M.M., Zaitsoff, A., Garvin, M., King, D., Aguilar, M. (2015). Masculinity priming: testing the causal effect of activating subjective masculinity experiences on self-esteem. *Journal of Men's Studies*, Vol. 23(1).
- Yalom, I.D. (1980). *Existential Psychotherapy*. Ingram Publisher Services US.
- Zeglin, R.J. (2016). Portrayals of masculinity in "Guy Movies": exploring viewer-character dissonance. *Journal of Men's Studies*, Vol. 24(1).

8.2 CODEBOOM SIMPEL

8.3 UITNODIGINGSBRIEF

Beste ...,

Mijn naam is Bram Hart, ik ben een derdejaars masterstudent op de Universiteit voor Humanistiek. Op dit moment ben ik voor mijn masterthesis bezig met een onderzoek naar de invloed van mannelijkheidsnormen op de sociale relaties van jonge mannen in sportteams. Voor dit onderzoek ben ik op zoek naar respondenten voor interviews van ongeveer een uur. Deze interviews zullen begin mei gehouden worden. De resultaten van de interviews zullen vertrouwelijk behandeld worden, beveiligd worden opgeslagen en niet herleidbaar zijn in het uiteindelijke onderzoek.

Ben jij bereid om mij te helpen bij mijn onderzoek?

Ik hoor graag van je terug!

Met vriendelijke groet,

Bram

8.4 INFORMED CONSENTFORMULIER

Titel onderzoek:

Eenzaamheid in teamsport

Een onderzoek naar dominante normen over mannelijkheid op jonge mannen die sporten in teamverband

Verantwoordelijke onderzoeker: Bram Hart

In te vullen door de deelnemer

Ik verklaar op een voor mij duidelijke wijze te zijn ingelicht over de aard, methode, het doel en de risico's en belasting van het onderzoek. Ik weet dat de gegevens en resultaten van het onderzoek anoniem zullen worden opgeslagen op de Researchschijf van de Universiteit voor Humanistiek waaruit deze alleen vertrouwelijk aan derden bekend gemaakt zullen worden. Mijn vragen zijn naar tevredenheid beantwoord.

Ik begrijp dat de opname van het interview uitsluitend gebruikt wordt voor analyse t.b.v. onderzoek en dat het transcript mij ter controle en aanvulling zal worden toegestuurd.

Ik stem geheel vrijwillig in met deelname aan dit onderzoek. Ik behoud me daarbij het recht om op elk moment zonder verplichte opgave van redenen mijn deelname aan dit onderzoek te beëindigen.

Naam deelnemer: .....

Datum: .....

Handtekening deelnemer: .....

In te vullen door de uitvoerende onderzoeker

Ik heb een mondelinge en schriftelijke toelichting gegeven op het onderzoek. Ik zal resterende vragen over het onderzoek naar vermogen beantwoorden. De deelnemer zal van een eventuele voortijdige beëindiging van deelname aan dit onderzoek geen nadelige gevolgen ondervinden.

Naam onderzoeker: Bram Hart

Datum: .....

Handtekening onderzoeker: .....

8.5 INTERVIEWGUIDE

Interviewguide

- Kennismaking en introductie onderzoek
- Toestemming opname, informed consent

Achtergrond	<ul style="list-style-type: none"> - Leeftijd - Opleidingsniveau - Levensbeschouwing <ul style="list-style-type: none"> o Praktiserend? - Jaren ervaring in de teamsport
Team	<ul style="list-style-type: none"> - Wat is de teamsamenstelling? - Hoe omschrijf je jouw positie in het team? <ul style="list-style-type: none"> o (motiverend, volgend, kartrekker, ...)
Normen	<ul style="list-style-type: none"> - Hoe zou je je team omschrijven? <ul style="list-style-type: none"> o Sfeer, ambitie, onderlinge contacten o Wanneer hoor je er bij in het team? o Wat zijn de verwachtingen op het gebied van: <ul style="list-style-type: none"> • Vaardigheid? • Emoties? • Seksualiteit? o Wat betekent mannelijkheid in dit team?
Sociale contacten	<ul style="list-style-type: none"> - Hoe zou je communicatie binnen het team omschrijven? - Als je ergens mee zit, kan je dit dan binnen het team kwijt? - Voel je je weleens alleen / eenzaam in het team?

	○ Waarom wel of niet?
Verbeteren	- Zou de sportvereniging iets kunnen doen om de kwaliteit van het contact in het team te verbeteren?

- Afsluiting

8.6 DATAMANAGEMENTPLAN

1 Administratieve informatie		
1.a	Werktitel Ma-thesis, student, begeleider, meelezer, eventuele externe opdrachtgever(s), datum van dit plan en van eerdere versies	<p>‘Eenzaamheid in teamsport</p> <p>Een onderzoek naar dominante normen over mannelijkheid op jonge mannen die sporten in teamverband’</p> <p>Student: Bram Hart</p> <p>Begeleider: prof. dr. Anja Machielse</p> <p>Meelezer: dr. Caroline Suransky</p>
1.b	Wie is de eerstverantwoordelijke voor het datamanagement?	Begeleider
2 Beschrijving van de data		
2.a	Worden bestaande data hergebruikt of nieuwe data gegenereerd?	Nieuwe data gegenereerd
2.b	Om welke soort(en) data gaat het; omvang van de bestanden; groeitempo?	Interviewdata in de vorm van audio-opname en transcripties
3 Standaarden en metadata, ofwel alles wat nodig is om de data te vinden en te benutten		
3.a	Welke metadatastandaarden worden gebruikt (<i>vindbaarheid</i>)?	volgt
3.b	Welke coderingen e.d. worden gebruikt die toekomstige koppeling met andere data mogelijk maken (<i>duiding, interoperabiliteit</i>)?	n.v.t.

3.c	Welke software en eventueel hardware wordt er gebruikt (<i>duiding, bruikbaarheid</i>)?	Atlas.ti
3.d	Wat wordt er gedocumenteerd en bewaard om replicatie mogelijk te maken? Wat zijn de afspraken als betrokkenen (voortijdig) vertrekken?	Vragenlijst, interviewguide, codeerschema
4	Ethisch en juridisch	
4.a	Hoe wordt bij het verwerven of genereren van de data de hiervoor eventueel benodigde toestemming verkregen van dataleverancier/ proefpersonen/ ...? Welke beperkingen gelden er eventueel tijdens het onderzoek?	Informed consent formulier
4.b	Hoe worden gevoelige gegevens beschermd tijdens en na het project?	Volgens protocol opgeslagen op de UvH beveiligde R-schijf
4.c	Zijn de data na het project – eventueel na een embargoperiode – als Open Access beschikbaar? Zo nee, welke voorwaarden gelden er?	Nee (volgt)
5	Opslag en archivering	
5.a	Hoe wordt voldoende opslag- en back-upcapaciteit tijdens het project geregeld, inclusief versiebeheer? Zijn de kosten hiervoor gedekt; zo nee...?	Volgens UvH-protocol opgeslagen op R-schijf
5.b	Waar en hoe lang worden de data na afloop van het project beschikbaar gesteld voor vervolgonderzoek en verificatie? Is dit een <i>Trusted Digital Repository</i> , dus met een internationale certificering? Zo niet, hoe worden de data dan vindbaar (<i>denk aan metadata en aan persistent identifiers zoals</i>	N.v.t.

	<i>DOI, Handle en URN</i>) en duurzaam toegankelijk en bruikbaar?	
5.c	Zijn de kosten voor (het voorbereiden van de data voor) archivering gedekt; zo nee...?	UvH: ja. Overige kosten? Nee.